

{Inhoud}

Interview _____ **3**

Ruud Hendrickx over het nieuwe *Van Dale* woordenboek: beschrijvend, niet normerend – **Bruno Comer**

Taalwerk _____ **6**

Tussentaal in de Vlaamse versie van animatiefilms: een evolutie – **Danielle Keller, Aline Remael en Hanne Kloots**

Taalwerk _____ **9**

Computers leren taal uit het niets – **Mike Kestemont**

Idioom & Co _____ **12**

Vaste slapers en vroege boekers: bijvoeglijke naamwoorden zijn soms bijwoordelijk – **Bert Cappelle**

Broodje taal _____ **14**

De sylleps – **Fleur Deboutte**

Dossier _____ **16**

Wat doet een uitwisselingsprogramma met je? Een onderzoek naar de invloed van buitenlandse verblijven op de multiculturele effectiviteit van taalstudenten – **Tess Pauwels en June Eyckmans**

Dossier _____ **19**

'Mynheer, zyt zoo goed van dees kind te doopen rosalie'. Over vondelingennamen – **Fieke Van der Gucht**

Taalkronkels _____ **22**

Aap in de pot – **Albert Oosterhof**

Te boek _____ **23**

Funshoppen in het Nederlands zonder zonnetjes – **Albert Oosterhof**
Typisch Vlaams – **Miet Ooms**
Lijmende taalpolitiek. To English or not to English – **Isabelle Bambust**

Column _____ **27**

Over afko's en letterwo's – **Hugo Brouckaert**

Errata? _____ **28**

Ruud Hendrickx over het nieuwe *Van Dale* woordenboek: beschrijvend, niet normerend

Bruno Comer

De nieuwe editie van het Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse Taal volgt, met enkele jaren verschil, de evolutie die zich al in het taaladvies voordeed: er wordt onderscheid gemaakt tussen de variëteiten van de standaardtaal. 'Een verschil is natuurlijk dat een advies normerend is, terwijl het woordenboek louter beschrijvend te werk gaat', zegt VRT-taaladviseur Ruud Hendrickx. Als Vlaams hoofdredacteur staat hij mee aan de wieg van deze nieuwe uitgave.

Het gebruik van de Van Dale wordt zo eenvoudig mogelijk gehouden. Wanneer een woord geen label krijgt, wil dat zeggen dat het in heel het taalgebied voorkomt en door iedereen zonder problemen begrepen kan worden. Krijgt het een label, dan betekent dat niet dat het verkeerd is. 'De schrijver wordt wel gewaarschuwd dat de kans bestaat dat andere regio's mogelijk problemen zullen hebben met het begrijpen van zijn tekst', waarschuwt Ruud Hendrickx. 'Betaalkaart' krijgt bijvoorbeeld geen label. Achter 'pinpas' daarentegen komt de vermelding 'NL', waaruit blijkt dat dit woord bijna uitsluitend in Nederland voorkomt. Bij 'bancontactkaart' staat 'BE'. In beide gevallen doet het label enkel een vaststelling, maar blijft het daarbij neutraal.'

Ruud Hendrickx

Twee gelijkwaardige polen

Dit beleid verklaart waarom Engelse woorden ruimschoots in de nieuwe uitgave vermeld worden. 'We willen het gebruik van deze woorden daarmee niet aanmoedigen, maar wijzen erop dat die in het Nederlands voorkomen en leggen er de juiste betekenis van uit zodat de lezer die correct zal gebruiken. Soms gebeurt dit aan de hand van synoniemen waardoor de zoektocht naar een Nederlands equivalent gemakkelijker wordt. Maar we kunnen het ook niet helpen dat 'knowhow' korter is dan 'kennis en ervaring' en dus veelvuldiger gebruikt wordt. En het dient gezegd te worden: in een aantal domeinen zoals techniek, economie en populaire cultuur is alleen een Engelse term voorhanden en kan de gebruiker alleen via een ietwat geforceerde keuze tot een Nederlands woord komen.'

Nieuw is de vermelding 'NL', waardoor de bipolaire visie op het begrip 'standaardtaal' ook in het praktisch gebruik van het woordenboek vervat is. In die visie worden Vlaanderen en Nederland als twee gelijkwaardige polen van het Nederlands beschouwd. 'Net omdat een label beschrijvend en niet normerend is, werd deze vernieuwing vlot aanvaard door de Nederlandse collega's', stelt Hendrickx. 'Bij de kwalificatie van wat precies 'Nederlands-Nederlands' is, zijn we ruim te werk gegaan. Het komt bijvoorbeeld voor dat een woord in Vlaanderen, maar ook in Nederlands-Limburg en Noord-Brabant gemeengoed is. Denk aan het begrip 'plat water'. In een dergelijk geval werd het begrip veelal

als standaardtaal beschouwd en kreeg het geen label. Het valt overigens op dat er nogal wat verschillen zijn tussen het centrum en noorden van Nederland enerzijds en het zuiden van dat land anderzijds.'

De Belgische en Nederlandse varianten verwijzen naar elkaar. 'In de vorige editie kreeg 'applausvervanging' het label 'Belg.' en werd het Nederlandse synoniem 'publiekswissel' als uitleg gegeven', legt de hoofdredacteur uit. 'Bij 'publiekswissel' kon de lezer de definitie lezen en er was geen verwijzing naar 'applausvervanging'. Nu wordt zowel 'publiekswissel' als 'applausvervanging' gedefinieerd en het eerste woord krijgt het label 'NL', het tweede 'BE'. Naast de definitie kan de lezer kennismaken van de variant in het andere deel van het taalgebied.'

'NL' en 'BE' zijn niet de enige labels, er is nog een hele reeks andere zoals 'eufemistisch', 'archaisch', 'beledigend', 'formeel'. Alweer betekent die etikettering niet dat het woord verkeerd is, maar dat je het beter vermijdt in neutraal taalgebruik. Een nieuw label is 'straattaal', waarmee niet zozeer verwezen wordt naar het woordgebruik door een bepaalde sociale klasse, maar eerder naar de taal die je op straat hoort en die niet noodzakelijk gebonden is aan een bepaalde bevolkingsgroep. Jongeren, bijvoorbeeld, kunnen dit soort woorden gebruiken. Ook het Surinaamse Nederlands kreeg de nodige aandacht.

Ruud Hendrickx (Tienen, 1964) studeerde Germaanse filologie en Nederlandse en algemene taalkunde aan de Katholieke Universiteit Leuven.

Na een korte loopbaan aan de universiteit ging hij in 1990 aan de slag bij de openbare omroep, waar hij in 1998 taaladviseur werd. De VRT is de enige Vlaamse omroep die een voltijdse taalbewaker in dienst heeft.

Hendrickx werkte onder meer aan het Taalcharter, waarin advies en richtlijnen voor het taalgebruik bij de VRT zijn opgenomen en waarin de omroep streeft naar het stimuleren van de standaardtaal, met toevoeging van Vlaamse woorden.

Hij is eveneens actief als lid van het Taaladviesoverleg van de Nederlandse Taalunie. Hij schreef het *Stijlboek VRT* (Van Dale Uitgevers), *Juist!* en *Juist is Juist* (uitgeverij Davidsfonds).

In mei 2009 werd hij aangesteld als Vlaams hoofdredacteur van de *Grote Van Dale*.

aansluiting te laten vinden met de realiteit. Een *Van Dale* mag niet alleen het werk zijn van vertegenwoordigers van de theoretische lexicografie, hoe waardevol hun inbreng ook is. Daarom kreeg ik als taaladviseur van een radio- en televisiestation deze kans. Het is een unieke ervaring en op den duur werd het een tweede natuur om naar allerlei nieuwigheden te zoeken als ik teksten las.'

De digitalisering lost niet alles op. Een computer kan wel nieuwe woorden detecteren, maar geen nieuwe betekenissen. 'En ik denk niet dat de artificiële intelligentie daar in de toekomst snel toe in staat zal zijn', denkt de taaladviseur. 'Iets "op Facebook delen" is bijvoorbeeld wat anders dan "een appel delen" en dergelijke nieuwigheden ontdekken is mensenwerk. Ook heel wat definities waren in de opeenvolgende edities onveranderd gebleven en het was soms nodig die aan de huidige tijd aan te passen.'

Digitalisering

De redactie van een nieuwe editie begint niet van nul; er wordt enkel een bestaand gebouw vernieuwd dat in een ver verleden soms erg amateuristisch tot stand gekomen is. 'In veel opzichten zou het gemakkelijker zijn om met een nieuwe, logisch gestructureerde database te beginnen, maar we kunnen of willen het bestaande woordenboek niet vernietigen', stelt Hendrickx. 'Taal is een onderdeel van een voortdurend veranderende werkelijkheid en om die wijzigingen te vatten was de vorige editie onze leidraad. Een groot probleem was om de woorden die karakteristiek zijn voor Nederland in de bestaande editie op te sporen. De synoniemen die in de vorige editie opgegeven werden als verklaring voor de 'Belgische' woorden, waren een belangrijk aanknopingspunt. De kans was immers groot dat het synoniem een typisch Nederlands woord was. Maar voor het overige kwam daar veel speurwerk aan te pas.'

En natuurlijk was de digitalisering een belangrijk hulpmiddel. 'De woorden uit krantenartikels, romans en allerlei andere teksten die we onderzochten en die de software niet herkent omdat ze niet in *Van Dale* voorkomen, rollen zo uit de computer. En dan rijst de vraag of het nieuwe woord een eendagsvlieg is of niet', definieert Hendrickx het probleem. 'Als vuistregel geldt dat het woord gedurende een drietal jaren regelmatig moest voorkomen. Ik vermoed dat begrippen als 'Turteltaks', 'Freyafactuur' of 'sjoemelsoftware', die momenteel veel genoemd worden, over enkele jaren verdwenen zullen zijn. Dat lijken me gelegenheidswoorden, maar zeker is dat niet. Van 'selfie' had ik meteen de indruk dat het zou blijven bestaan. Onzeker ben ik over het gebruik van de uitgang 'o' om zich wat neerbuigend over een bepaalde groep mensen uit te drukken: de 'trado's', de 'culturo's' of de 'socio's'. Die moet ik in de gaten houden', glimlacht hij. Hij is de eerste hoofdredacteur van *Van Dale* die geen doctorstitel heeft. 'Dat past in de tendens om het woordenboek zo veel mogelijk

Ruud Hendrickx over de standaardtaal

De standaardtaal is het enige register van het Nederlands dat geschikt is om voor een zo groot mogelijk publiek te gebruiken zonder dat je aandacht naar de taal trekt in plaats van naar de inhoud. Standaardtaal is het neutraalste. Gebruik je iets anders, dan zal eerder je taalgebruik opvallen dan wat je aan het zeggen bent. En dat moet je vermijden. (interview in *De Standaard*, 23 mei 2009)

Ruud Hendrickx over tussentaal bij de VRT

De kijker ziet ook het verschil tussen de kok Jeroen Meus, die geen vlekkeloos Nederlands hoeft te spreken, en een nieuwsanker. Die laatste gebruikt altijd standaardtaal. In bepaalde fictiereeksen kan daar wel van worden afgeweken. Maar ook hier is het VRT-taalbeleid duidelijk: fictie voor kinderen wordt met bijzondere aandacht voor de standaardtaal gemaakt. (Interview in *De Bond*, 20 januari 2012)

Verrassend goede verkoop _ _ _ _ _

De gedigitaliseerde versie is uitgerust met een wiki-functie die de diverse reacties probleemloos tot bij de redactie loodst. Suggesties en correcties zijn immers altijd welkom. 'Wie de gedigitaliseerde *Van Dale* consulteert, beschikt over talrijke zoekmogelijkheden terwijl je de papieren versie alleen alfabetisch kan raadplegen', vult Hendrickx aan. Toch is de uitgever aangenaam verrast door de goede verkoop van het klassieke volume in drie delen. 'Blijkbaar raadplegen de mensen het vertrouwde boek toch nog liever op de manier zoals ze dat al jaren gewoon zijn. En op de Antwerpse boekenbeurs bleven veel jongeren stilstaan bij de stand waar het woordenboek gepresenteerd werd. Het dikke woordenboek zoals het sinds 1864 bestaat, maakt nog steeds indruk.'

De hoofdredactie stond in voor de algemene supervisie en de algemene taal, zeg maar het huis-, tuin- en keuken-Nederlands. 'We hebben veel herlezen en herschreven', zegt Ruud. Voor specifieke domeinen, zoals de sportjournalistiek, scheikunde of medisch taalgebruik, werd een beroep gedaan op specialisten. Belangrijk was ook de bureauredactie, die alle teksten klaarstoomde voor publicatie en voor het nazicht zorgde op het vlak van grammatica en spelling. Die collega's onderhouden het contact met de redacties van de vertaalwoordenboeken, want de publicatie van de nieuwe *Van Dale* heeft uiteraard gevolgen voor de vertaalwereld.'

Het intensieve werk aan de nieuwe versie van het woordenboek heeft de algemene kijk van onze gesprekspartner op de evolutie van het Nederlands bevestigd. 'In de schrijftaal groeien de Nederlandse en Vlaamse varianten van de standaardtaal naar elkaar toe', zegt hij. 'We lezen probleemloos elkaars kranten en romans. Nu Nederlandse kranten in Belgische handen zijn terechtgekomen en er meer samenwerking komt bij de redacties, zal die tendens waarschijnlijk nog toenemen. Nu al worden stukken van Nederlandse journalisten in Vlaamse kranten gepubliceerd en omgekeerd. De lezer merkt amper het verschil. Natuurlijk: Nederland 'waarschuwt' en Vlaanderen 'verwittigt', maar uiteindelijk omvatten die verschillen maar een beperkte groep woorden die procentueel nauwelijks een fractie van het algemene taalgebruik uitmaakt. In de gesproken taal is er wel meer verschil, maar ik wijs er toch op dat er bij de televisie nog veel kinderreeksen worden uitgewisseld. Bovendien zijn er altijd al verschillen in uitspraak geweest. Verwar die ook niet met culturele verschillen, die zich evenzeer binnen de landsgrenzen van België en Nederland voordoen. Maastricht en Amsterdam zijn totaal andere steden.'

” Bij de kwalificatie van wat precies 'Nederlands-Nederlands' is, zijn we ruim te werk gegaan. Het komt bijvoorbeeld voor dat een woord in Vlaanderen, maar ook in Nederlands-Limburg en Noord-Brabant gemeengoed is. Denk aan het begrip 'plat water'. In een dergelijk geval werd het begrip veelal als standaardtaal beschouwd en kreeg het geen label. Het valt overigens op dat er nogal wat verschillen zijn tussen het centrum en noorden van Nederland enerzijds en het zuiden van dat land anderzijds.

” De digitalisering lost niet alles op. Een computer kan wel nieuwe woorden detecteren, maar geen nieuwe betekenis. En ik denk niet dat de artificiële intelligentie daar in de toekomst snel toe in staat zal zijn.

” Natuurlijk: Nederland 'waarschuwt' en Vlaanderen 'verwittigt', maar uiteindelijk omvatten die verschillen maar een beperkte groep woorden die procentueel nauwelijks een fractie van het algemene taalgebruik uitmaakt.

Tussentaal in de Vlaamse versie van animatiefilms: een evolutie

Danielle Keller, Aline Remael en Hanne Kloots

Wedstrijdvraag voor de jeugdige lezers van de Jommekeskrant in maart 2015: wie leende zijn stem aan de prins in de 'Vlaams gesproken' versie van de animatiefilm Assepoester? Wat bij de release van Toy Story 1 in 1995 nog een noviteit was, was bij de productie van Assepoester in 2015 al heel gewoon. Sinds Toy Story 1 wordt van veel Engelstalige animatiefilms zowel een (Nederlands-) Nederlandse als een Vlaamse versie gemaakt. De Vlaamse versie vertoont vaak tussentalige kenmerken. Op die kenmerken richten we ons in deze bijdrage. We nemen drie animatiefilms onder de loop: Toy Story 1 (1995), The Incredibles (2004) en Monsters University (2013). Hamvraag: hoe is het gebruik van tussentaal in de loop der jaren geëvolueerd?

Nasynchronisatie

In deze bijdrage focussen we op de Vlaamse versie van drie animatiefilms. De term 'animatiefilm' dekt een ruime lading. Wat alle animatiefilms gemeenschappelijk hebben, is dat ze beeld per beeld gemaakt worden. De afzonderlijke beelden worden achter elkaar geplakt. Als de beelden snel genoeg achter elkaar getoond worden, interpreteert de lezer ze als 'beweging'. Tegenwoordig worden animatiefilms vaak in 3D opgenomen. Zo'n 3D-animatie kan met de computer gemaakt worden, maar ook met poppen of kleifiguren (NIAf, 2011).

Veel animatiefilms worden geproduceerd door gespecialiseerde Amerikaanse bedrijven als DreamWorks Animation Studios en Pixar Animation Studios. Zeker bij animatiefilms voor jonge kinderen is ondertiteling geen optie. Daarom worden de dialogen in het Nederlands nagesynchroniseerd ('gedubd'). Nasynchronisatie is een vorm van audiovisuele vertaling waarbij de originele dialogen vervangen worden door dialogen in de doeltaal. Daarbij wordt geprobeerd om de ingesproken vertaling zo veel mogelijk synchroon te laten lopen met de mond- en gezichts bewegingen van de filmpersonages (Munday, 2009:184).

Tot 1995 werd er bij animatiefilms slechts één nagesynchroniseerde versie gemaakt voor het hele Nederlandse taalgebied: een (Nederlands-)Nederlandse. Bij de release van *Toy Story 1* in 1995 was er voor het eerst ook een Vlaamse versie beschikbaar. Vandaag zou het wellicht pas opvallen als er van een belangrijke animatiefilm géén afzonderlijke Vlaamse versie voorhanden zou zijn.

Focus: tussentaal

De voorbije jaren is er al heel wat gepubliceerd over Vlaamse tussentaal, de variëteit(en) van de spreektaal die tussen het Standaardnederlands en de traditionele dialecten in zit(ten). Ook de Vlaamse versie van animatiefilms bevat vaak tussentalige

elementen (De Wachter en Heeren, 2010; Kintaert, 2011; Opsomer, 2013). In deze bijdrage onderzoeken we het gebruik van tussentaal in *Toy Story 1* (1995), *The Incredibles* (2004) en *Monsters University* (2013). De drie films werden gemaakt door dezelfde Amerikaanse productiemaatschappij: Pixar Animation Studios. Om een eventuele talige evolutie op het spoor te kunnen komen, kozen we voor drie animatiefilms waarvan de releasedata steeds negen jaar uit elkaar liggen. De drie gekozen films werden door de eerste auteur diverse malen integraal bekeken en volledig getranscribeerd. In de gekozen films komen veel personages voor. In deze bijdrage wordt – voor elke film – gefocust op de acht figuren die het meest aan bod kwamen (= die de meeste woorden produceerden). In totaal werd dus spraak van 24 personages geanalyseerd.

Tussentaal is een complex fenomeen dat tot uiting komt in heel wat verschillende kenmerken. Om het onderzoek haalbaar en overzichtelijk te houden werden uit de vakliteratuur 16 tussentaalkenmerken geselecteerd waarvan we zowel tussentalige als standaardtalige realisaties aantreffen in ons corpus. Tussentaalkenmerken waarvan we geen enkel voorbeeld vonden in ons corpus, worden niet bestudeerd. Ook puur lexicale aspecten worden niet geanalyseerd. De focus ligt in deze bijdrage dus op fonologische, morfologische en syntactische kenmerken. Een overzicht van de onderzochte kenmerken is te vinden in tabel 1.

	Toelichting	Voorbeeld
FONOL.		
h-deletie	h valt weg ('deletie') aan het begin of in het midden van een woord	ik heb > ik eb
apoc-t	de eind-t valt weg ('apocope') in <i>dat</i> , <i>wat</i> , <i>met</i> , <i>niet</i> en <i>omdat</i>	dat > da
apoc-sjwa	de eindsjwa valt weg	zijn ze er > zijn z'er
apoc-overig	de eindklank valt weg in <i>maar</i> , <i>goed</i> en <i>altijd</i>	maar nee > ma' nee
t > d	eind-t wordt -d voor vocalen	dat ik > dad ik

prog-ass	t gevolgd door d wordt uitgesproken als [t] ('progressieve assimilatie')	dat daar > dat taar
MORFOL.		
gij-u	gebruik van <i>gij/u</i> i.p.v. <i>jij/jou</i>	ge moet ta gewoon doen
clitisch pron	het persoonlijk voornaamwoord van de 2de persoon enkelvoud krijgt de vorm -te of -de en wordt vastgehecht aan het werkwoord ('clitisch pronomen')	weette nog wel?
verb-lidw	verbuiging van het onbepaald lidwoord <i>een</i> en het bepaalde lidwoord <i>de</i>	midden op den oprit
verb-vnw	verbuiging van het bezittelijk voornaamwoord in de 2de persoon enkelvoud	ge verspilt uwen tijd
verkleinw	verkleinwoord ('diminutief') eindigt op -ke, -eke, -ske	volgens 't boekske
imper-t	imperatief eindigt op -t	luistert, we weten dat ...
afwijk-zijn	(<i>gij/ge</i>) zijn i.p.v. (<i>jij/je</i>) bent, <i>zij</i> i.p.v. <i>wees</i>	zijt ge niet goe wijs?
SYNTACT.		
moeten	moeten i.p.v. hoeven in negatieve zinnen	ik moet da nie weten
subj-verdub	verdubbeling ('reduplicatie') van het onderwerp in de 1ste en 2de persoon enkelvoud, namelijk (1) -te/-de + (2) ik/gij	wa doede <i>gij</i> daar?
overbod-dat	overbodig <i>dat</i> aan het begin van een bijzin	doe gewoon wa da'k zeg

Tabel 1: Overzicht van de onderzochte tussentaal kenmerken

Om de mate van tussentaalgebruik te kunnen uitdrukken in een percentage, werd voor elk kenmerk uit tabel 1 zowel het aantal tussentalige als het aantal standaardtalige realisaties genoteerd. Hoe vaak een bepaalde tussentalige variant voorkomt, is immers alleen relevant als we ook weten hoe vaak diezelfde variant *niet* is gebruikt. Het resultaat van deze vergelijking noemen we de *tussentaalindex* (in %). Een fictief voorbeeld: als in een film 100 woorden voorkomen van het type *niet, dat, wat*, en bij 40 van die woorden wordt de eind-*t* niet uitgesproken (> *nie', da', wa'*), dan bedraagt de tussentaalindex voor dit kenmerk 40%.

Meer tussentaal in *Monsters University* – –

Een overzicht van de resultaten is te vinden in tabel 2. Voor elk onderzocht kenmerk is – voor elke film afzonderlijk – aangegeven hoe vaak het in totaal voorkwam ('Tot.') en hoe vaak het tussentalig werd gerealiseerd ('TT'). Het percentage in de derde kolom is de tussentaalindex. Voor meer details verwijzen we naar Keller (2015).

In *Monsters University* zien we beduidend hogere tussentaalscores dan bij de twee andere films. Dit geldt voor de uitspraakgerelateerde aspecten, maar ook voor de morfologische kenmerken. Deze resultaten suggereren dat het gebruik van tussentaal in de loop der jaren is toegenomen. Als we de resultaten meer in detail bekijken, zien we vooral een vrij spectaculaire stijging voor *t*-apocope. In *Monsters University* werden *niet, dat* en *wat* in ruim de helft van de gevallen zonder -*t* uitgesproken. Nog veel opvallender is de toename bij *gij-u*. Terwijl de *gij*-vormen in de twee andere films nagenoeg afwezig waren, worden gesprekspartners in informele situaties uit *Monsters University* in vier op vijf gevallen met *gij* (i.p.v. *jij*) aangesproken. Ook het aandeel van de verbogen voornaamwoorden (bv. *ge verspilt uwen tijd*) lijkt op het eerste gezicht beduidend hoger te liggen in *Monsters University* dan in de andere films. De tussentaalindex voor dit specifieke kenmerk (43%) blijkt echter gebaseerd te zijn op slechts (9 van) 21 gevallen. We moeten deze (schijnbare?) stijging dus met de nodige voorzichtigheid interpreteren.

	Toy Story (1995)			The Incredibles (2004)			Monsters University (2013)		
	Tot.	TT		Tot.	TT		Tot.	TT	
FONOL.									
h-deletie	313	20	6,39%	376	32	8,51%	215	25	11,63%
apoc-t	225	23	10,22%	266	56	21,05%	228	128	56,14%
apoc-sjwa	51	27	52,94%	66	28	42,42%	62	22	35,48%
apoc-overig	77	8	10,39%	124	7	5,65%	94	25	26,60%
t > d	102	28	27,45%	143	28	19,58%	105	25	23,81%
prog-ass	46	8	17,39%	76	1	1,32%	76	9	11,84%
subtot.	814	114	14,00%	1051	152	14,46%	780	234	30,00%
MORFOL.									
gij-u	179	1	0,56%	300	9	3,00%	179	144	80,45%
clitisch pron	58	0	0,00%	84	5	5,95%	51	4	7,84%
verb-lidw	44	2	4,55%	73	3	4,11%	57	3	5,26%
verb-vnw	27	0	0,00%	53	5	9,43%	21	9	42,86%
verkleinw	54	1	1,85%	38	0	0,00%	10	2	20,00%
imper-t	93	0	0,00%	107	2	1,87%	88	9	10,23%
afwijk-zijn	29	0	0,00%	36	1	2,78%	34	21	61,76%
Subtot.	484	4	0,83%	691	25	3,62%	440	192	43,64%
SYNTACT.									
moeten	1	0	0,00%	6	3	50,00%	5	5	100,0%
subj-verdub	254	0	0,00%	485	2	0,41%	280	1	0,36%
overbod-dat	24	0	0,00%	39	0	0,00%	21	2	9,52%
Subtot.	279	0	0,00%	530	5	0,94%	306	8	2,61%
Totaal	1577	118	7,48%	2272	182	8,01%	1526	434	28,44%

Tabel 2: Overzicht van de onderzoeksresultaten

Intrigerend is ook de stijging van het aantal (verschillende) kenmerken dat effectief tussentalig gerealiseerd werd. In *Toy Story 1* werden negen van de zestien onderzochte kenmerken minstens één keer op een tussentalige manier gerealiseerd. Zo valt er bijvoorbeeld in twintig gevallen een *h-* weg en worden er twee

lidwoorden verbogen. De zeven resterende kenmerken hadden ook aanwezig kunnen zijn, maar zijn dat niet. *Toy Story 1* bevat bijvoorbeeld flink wat imperatieven, maar geen enkele krijgt een -t. In de recentere films worden alle (*Monsters University*) of bijna alle (*The Incredibles*) kenmerken minstens één keer tussentalig gerealiseerd.

Als er tussentaal voorkomt in animatiefilms, lijkt ze zich vooral te manifesteren op het vlak van uitspraak en morfologie. De syntactische subtotalen zijn duidelijk lager dan bij de andere categorieën. Wel valt op dat *hoeven* relatief vaak vervangen wordt door *moeten*. De absolute aantallen zijn echter te laag (met n = 1, 5 of 6) om er boude conclusies aan te koppelen.

Stof tot nadenken

Elk onderzoek heeft zijn beperkingen. Dat geldt ook voor het onze. Uiteraard hadden er meer films (van verschillende animatiestudio's), meer personages en meer tussentaal kenmerken bestudeerd kunnen worden. En om een vinger aan de pols te houden, moet dit type onderzoek eigenlijk om de paar jaar herhaald worden. We kijken hier echter even af van de klassieke suggesties voor vervolgonderzoek en signaleren de lezer een paar dieperliggende problemen.

- Sommige tussentalige fenomenen zijn (nog) niet systematisch beschreven in de vakliteratuur. Dat kan voor problemen zorgen bij de labeling van de realisaties. Zo gaf ons taalgevoel soms aan dat een tussentalige realisatie in een bepaalde context onmogelijk was, maar we konden dat gevoel niet altijd onderbouwen met vakliteratuur. Een voorbeeld: omdat we in de literatuur over tussentaal geen expliciete regels vonden voor het gebruik van de imperatief op -t, gingen we ervan uit dat elke imperatief in principe -t had kunnen krijgen. Hoorden we geen -t, dan markeerden we de vorm als standaardtalig. Deze strikte benadering was methodologisch gezien correct, maar botste met ons taalgevoel. We kunnen ons namelijk moeilijk voorstellen dat een personage uit *Toy Story* de zin *Ga weg, gore griezels allemaal!* ooit echt zou uitspreken als *Gaat weg, gore griezels allemaal!*
- Een ander aspect dat nadere aandacht verdient, is *codeswitching*. Bij *codeswitching* gebruikt dezelfde taalgebruiker verschillende taalvariëteiten. Het taalgebruik wordt als het ware afgestemd op gesprekspartner en situatie. Ook in de onderzochte animatiefilms zou gekeken kunnen worden of de personages in formele situaties standaardtaliger praten dan in informelere situaties.
- Alle transcripties werden gemaakt door de eerste auteur. Om de betrouwbaarheid van de transcripties te toetsen zou (een deel van) het materiaal getranscribeerd kunnen worden door iemand anders. Dat laatste kan ook helpen om met een

frisse blik te (blijven) kijken naar de tussentaalproblematiek, zeker als die tweede transcibent afkomstig zou zijn uit een andere regio dan de eerste.

Voor de fans: de prinselijke stem in de Vlaamse versie van *Assepoester* is die van acteur Louis Talpe, alias agent Toby uit de Studio 100-productie *Mega Mindy*.

Referenties

De Wachter, L. en J. Heeren (2010), *Taalvariatie in enkele 'Nederlandse' en 'Vlaams gesproken' animatiefilms*. In: E. Hendrickx, K. Hendrickx, W. Martin, H. Smessaert, W. Van Belle en J. van der Horst (red.), *Liever meer of juist minder? Over normen en variatie in taal*. Gent: Academia Press, blz. 147-161.

Jommekeskrant (maart 2015). <http://nieuwsblad.typepad.com/jommekeskrant/2015/03/index.html> [geraadpleegd op 18 oktober 2015].

Keller, D. (2015), *Oe zit ta mè die tussentaal? Een onderzoek naar de evolutie van Vlaamse tussentaal in drie animatiefilms*. Ongepubliceerde masterproef Vertalen. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.

Kintaert, T. (2011), *Tussentaal in tekenfilms. Een onderzoek naar tussentaal kenmerken, codewisseling en sociolinguïstische parameters*. Ongepubliceerde masterproef Taal- en letterkunde. Gent: Universiteit Gent.

Munday, J. (red.) (2009), *The Routledge Companion to Translation Studies*. London/New York: Routledge.

NIAf (2011), 'Cursus Animatie op Locatie'. Docentencursus voor het voortgezet onderwijs van het Nederlands Instituut voor Animatiefilm, <http://www.niaf.nl/educatie/homepage/onderwijs/voorwoord/docentencursus/> [geraadpleegd op 18 oktober 2015].

Opsomer, G. (2013), *'Pardon, ma, uw accent? Da's eel grappig!'. Een kwantitatief en kwalitatief onderzoek naar Vlaamse tussentaal in Disneyfilms*. Ongepubliceerde masterproef Taal- en letterkunde. Gent: Universiteit Gent.

Danielle Keller deed onderzoek naar het gebruik van tussentaal in Toy Story 1, The Incredibles en Monsters University in het kader van haar masterproef Vertalen (Universiteit Antwerpen, 2015). Aline Remael verzorgt cursussen vertaalwetenschap, audiovisueel vertalen, mediatoegankelijkheid en consecutief tolken aan de Universiteit Antwerpen. Hanne Kloots is docent Nederlands aan dezelfde universiteit.

e-mail: aline.remael@uantwerpen.be en hanne.kloots@uantwerpen.be

Computers leren taal uit het niets

Mike Kestemont

Menselijke taal begrijpen is notoir moeilijk voor computers: woorden zijn ambigu, dialecten veroorzaken een wilde uitspraakvariatie en veel zinnen zijn moeilijk te vatten zonder een goed begrip van de buitentalige context. Toch is de afgelopen jaren flink vooruitgang geboekt in de taaltechnologie, deels op basis van een methode die 'Deep Learning' heet. Hieronder bied ik een schets van de opgang van deze techniek tegen het achterdoek van de recente geschiedenis van de taaltechnologie, maar ook andere intrigerende toepassingen binnen de informatica. Deep Learning kan tot op zekere hoogte taalkennis verwerven zonder menselijke interventie. Die innovatieve eigenschap creëert interessante perspectieven voor het verbeteren van bestaande taalsoftware.

Taaltechnologie is een vorm van Artificiële Intelligentie, een wetenschapstak waarin men in software het taalvermogen van mensen tracht te imiteren. De taaltechnologie is een nog jonge discipline, maar zij heeft toch reeds een hele weg afgelegd. In een ver verleden was taalsoftware regelgebaseerd en bouwden onderzoekers regels rechtstreeks in systemen in. De computers leerden dus eigenlijk niets zelfstandig en waren vooral uitvoerder van de linguïstische kennis die moeizaam handmatig in regels was geformaliseerd. Onderzoekers werden het echter al snel beu om linguïstische kennis zelf te moeten coderen in duizenden regeltjes, want dat bleek een moeilijke en tijdrovende bezigheid. Op termijn zou een dergelijke aanpak trouwens onhoudbaar blijken: aangezien taal voortdurend verandert, zouden ook de regels voortdurend herzien moeten worden, en daar hadden taaltechnologen weinig zin in.

Deze onvrede vormde de voedingsbodem voor de zogenaamde statistische revolutie in de laatste decennia van de vorige eeuw: in plaats van de oplossing voor bepaalde taaltaken expliciet te programmeren, begon men *Machine Learning* toe te passen. Door het aanreiken van veel voorbeelddata trachtte men een computer autonoom de oplossing voor een bepaald probleem te laten bedenken. Een goed voorbeeld is woordsoortherkenning, waarbij een computer de woorden in een lopende tekst moet categoriseren als werkwoorden, lidwoorden, adjectieven enz. Met voluit geschreven regels duurt het een hele tijd vooraleer je een sluitende oplossing voor dit probleem kan formuleren. Met statistische methodes echter zal een computer al snel uit data leren dat een woord dat volgt op het lidwoord *de*, waarschijnlijk een adjectief of zelfstandig naamwoord zal zijn, althans veeleer dan een werkwoord of nog een lidwoord.

Leren zonder voorbeelden

Een *sine qua non* voor deze vorm van Machine Learning zijn de voorbeelddata, ook wel trainingsmateriaal genoemd: de machine kan immers slechts leren bij de gratie van grote hoeveelheden manueel geannoteerde data. Voor een degelijke woordsoortherkenner heeft men bijvoorbeeld al snel een paar

honderdduizenden voorbeelden nodig, waarin door mensen bij elk woord de woordsoort handmatig is aangegeven. Ook in dit geval zijn de inspanning, tijd en kosten die met het aanleggen van dergelijke data gepaard gaan, verre van gering. Bovendien staat taal ook voor deze methodes niet stil: als een taal verandert, zal ook het trainingsmateriaal geactualiseerd moeten worden.

Computers laten trainen op vooraf door mensen geannoteerde data heet ook wel 'gestuurd' leren (*supervised learning*). Hoewel dergelijke methodes een belangrijke vooruitgang hebben gerealiseerd in de taaltechnologie, staat men steeds vaker stil bij de mogelijkheid om computers ook 'ongestuurd' te laten leren (*unsupervised learning*), en dus niet langer op basis van data die eerst door mensen werden geannoteerd. Een dergelijke aanpak is natuurlijk ambitieus, maar minder gek dan op het eerste gezicht zou lijken. Ook kinderen verwerven immers taal zonder al te veel expliciete sturing: gewoon door het 'ervaren' van taal kunnen kinderen blijkbaar genoeg kennis distilleren om deze taal op den duur zelf te gaan produceren.

Deep Learning

Een belangrijke recente ontwikkeling in het gebied van het ongesuperviseerd leren betreft *Deep Learning*: het gaat om een paradigma in de informatica waarin algoritmes worden ontwikkeld die inderdaad getraind kunnen worden op ongeannoteerde data. Deze algoritmes nemen vaak de vorm aan van neurale netwerken: een softwarearchitectuur waarin informatie-eenheden zijn gestructureerd in hiërarchische lagen die steeds bovenop elkaar worden gebouwd. Het belang van een dergelijke, gelaagde of 'diepe' architectuur wordt doorgaans geïllustreerd aan de hand van een voorbeeld uit de beeldverwerking of *computer vision*, het domein waarin *Deep Learning* de vroegste successen heeft geboekt. De bekendste applicatie van het zogenaamde 'diep leren' is momenteel gezichtsherkenning in digitale foto's: gegeven het raster van pixelletjes dat een foto met een gezicht voorstelt, is de taak van het netwerk om te voorspellen om welk individu het precies gaat. Dat lijkt een bijzonder moeilijke taak, maar op sociale

netwerksites als *Facebook* hebben we allemaal al kunnen ervaren hoe verrassend (en soms akelig ...) accuraat dergelijke algoritmes werken.

Wanneer een gelaagd neurale netwerk wordt getraind op dergelijke pixelrasters, heeft men gemerkt dat de verschillende lagen een heel ander type informatie capteren. De eerste lagen in het netwerk nemen heel primitieve vormen waar, zoals felle lokale contrasten. Pas in de diepere lagen in het netwerk worden deze primitieve vormen samen gepuzzeld tot grotere en steeds abstractere vormen, zoals oren en ogen. Uiteindelijk, in de diepste en meest complexe lagen, slaagt het netwerk erin de hele gezichten van individuen te detecteren. Interessant genoeg is aangetoond dat visuele perceptie bij zoogdieren op een vergelijkbare manier werkt: als mensen hun omgeving waarnemen, zullen ook zij eerst heel primitieve, lokale vormen waarnemen en die vervolgens, dieper in het brein, tot meer complexe patronen combineren. Daarom wordt vaak gezegd dat Deep Learning geïnspireerd is op het menselijke brein – al is er ook voldoende onderzoek dat aantoonde dat we deze analogie niet te ver mogen doortrekken.

Deep Learning is in veel opzichten slechts een *buzz word*, dat ook makkelijk door de media wordt opgepikt. Een meer neutrale benaming is *representation learning*, omdat veel van deze algoritmes niet zozeer bezig zijn met het oplossen van een probleem, maar wel met hoe data het best gerepresenteerd kunnen worden om een bepaald probleem op te lossen. Bijvoorbeeld: bij gezichtsherkenning is het grootste deel van het netwerk eigenlijk bezig met het leren van hiërarchische representaties van foto's. Zodra deze goed geleerd zijn, is de eigenlijke identificatie van een gezicht kinderspel geworden.

Deep Learning heeft de laatste tijd tot belangrijke doorbraken geleid in verschillende wetenschapstakken. Dat drie tenoren uit het vakgebied recent een overzichtspaper mochten publiceren in het hoog aangeschreven vakblad *Nature* spreekt in dat opzicht overigens ook boekdelen. Binnen beeldverwerking was het tot voor kort moeilijk om op een foto de aap van de banaan te onderscheiden: nu zijn computers zelfs in staat om verschillende hondensrassen te onderscheiden op foto's. Die hoge vlucht is de *Silicon Valley* niet ontgaan: giganten als *Google* of *Facebook* investeren massaal in deze technologie, zelfs in die mate dat onderzoekers uit deze bedrijven bepaalde wetenschapsdomeinen zijn gaan domineren.

Betekenis uit context

Terug naar taal. In de laatste jaren zijn onderzoekers ook actief bezig met de transfer van *Deep Learning*-technieken naar de taaltechnologie. Vooral de ontwikkelingen binnen het ongestuurd leren van manieren om woorden te representeren, is daarbij erg vruchtbaar gebleken. Deze ontwikkelingen situeren zich in het

domein van de semantiek of betekenisleer, meer bepaald de 'distributionele semantiek'. Het basisprincipe van de distributionele semantiek is, opnieuw, al decennia geleden geformuleerd door mensen als Harris (1954) en Firth (1957): het centrale idee is dat woorden op zich vrij weinig betekenis dragen, maar vooral betekenis ontlenen aan de context waarin ze optreden. In menselijke taal is het namelijk zo dat woorden met een gelijkaardige semantiek in dezelfde contexten zullen optreden. Hoewel **blarf* een onbestaand woord is, bijvoorbeeld, suggereren volgende zinnen heel sterk dat het om een soort tafel moet gaan: 'Het eten staat op de **blarf*', 'We kopen een nieuwe **blarf* voor in de keuken'. Uit de context waarin woorden worden gebruikt, kunnen we dus hun betekenis afleiden – of in de woorden van Firth: 'You shall know a word by the company it keeps'.

In de taaltechnologie is een goed begrip van woordbetekenissen cruciaal: als een gebruiker in een zoekscherm gebruik maakt van een specifieke term, is het bijvoorbeeld belangrijk dat we ook documenten met evidente synoniemen kunnen retourneren. Hoewel het onderzoek naar computationele modellen in dit gebied al langer gaande is, is er recent sprake van een stroomversnelling. In 2013 publiceerden Tomas Mikolov et al. een invloedrijke paper waarin zij een nieuwe methode beschreven om woordrepresentaties te extraheren uit grote hoeveelheden tekst, dit op basis van technieken uit de *Deep Learning*. Een aantal innovaties zijn belangrijk hier. In de eerste plaats heeft deze methode geen noemenswaardige menselijke supervisie nodig: de techniek heeft genoeg aan het bestuderen van welke woorden vaak samen optreden in grote tekstverzamelingen. Bovendien is het algoritme veel simpeler dan eerdere benaderingen: daardoor kan het op veel grotere datasets gedraaid worden en dus uit veel meer teksten leren dan vroeger.

Mikolovs methode werd 'word2vec' gedoopt, omdat de methode uiteindelijk voor elk woord een 'vector' leert: een relatief kleine reeks getallen (bv. 300) die gebruikt kan worden om het woord voor te stellen. De idee is natuurlijk dat woorden met een vergelijkbare semantiek ook gelijkaardige vectoren krijgen toebedeeld. Dergelijke representaties worden ook wel *embeddings* genoemd, omdat ze modelleren in welk soort talige context woorden typisch zijn 'ingebod'. Om na te gaan of het model goede embeddings heeft geleerd, zijn verschillende testen gangbaar in het vak. Zo kunnen we het model vragen welke 'dichtste burens' een bepaald woord heeft. Mikolovs model zou bijvoorbeeld voor het woord *france*, de woorden *spain*, *belgium* en *netherlands* als burens teruggeven – waaruit duidelijk blijkt dat het model heeft geleerd dat landsnamen een vergelijkbare vector moeten krijgen. Mikolov et al. hebben hier een bijzonder interessante test aan toegevoegd: het onderzoeksteam heeft namelijk opgemerkt dat het *word2vec*-model redelijk complexe analogieën kon oplossen door het gebruik van verrassend simpele rekeningen. De bewerking *king-man+woman* leverde bijvoorbeeld het woord *queen* op. Het denkprobleem dat de computer hier moet oplossen is: 'Welk woord verhoudt zich tot *vrouw*, zoals *koning* zich verhoudt tot *man*?' Ook

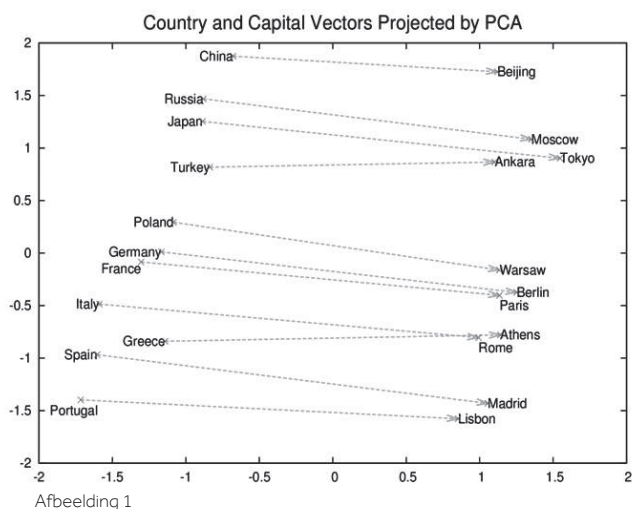
intrigerende regelmatigigheden als de volgende bleken werkzaam (zie ook afbeelding 1):

new_york-pizza+japan ~ sushi

paris-france+italy ~ rome

quickly-quick+slow ~ slowly

write-writes+play ~ plays

[<http://google-opensource.blogspot.de/2013/08/learning-meaning-behind-words.html>]

Aan deze verrassende uitkomsten vallen twee dingen op: de gevonden regelmatigigheden zijn gevoelig voor meer dan enkel semantiek, want blijkbaar kunnen ook courante woordvervoegingen op deze manier worden gemodelleerd. Nog opvallender is wellicht dat dit model over een soort 'gezond verstand' (*common sense*) bleek te beschikken. Dergelijke, alledaagse kennis (bv. 'verse koffie is heet') wordt meestal afgezet tegenover encyclopedische kennis ('arabica en robusta zijn soorten koffiebonen'). Encyclopedische kennis kan een computer snel opdoen door bijvoorbeeld Wikipedia af te struinen; echter, de simpele observatie dat verse koffie heet wordt opgediend, is zo evident dat dit nergens expliciet wordt opgeschreven. Toch bleek *word2vec* vormen van dergelijke *common sense* te hebben verworven, louter dus, door veel tekst te lezen.

Geheime saus

Zonder onderdrijving kan men stellen dat het *word2vec*-onderzoek is ingeslagen als een bom in de computerlinguïstiek – geholpen door het feit dat Google een efficiënte implementatie van het algoritme heeft vrijgegeven. Mikolovs vectoren bleken bijvoorbeeld bijzonder nuttig als aanvulling op bestaande software voor taaltechnologie. Voor woordsoortherkenning blijken *embeddings* bijvoorbeeld heel nuttig, want adjectieven zullen nu eenmaal een ander type *embedding* hebben dan pakweg lidwoorden. Ook voor automatische vertaling zijn de mogelijkheden legio. Het woord *hond* heeft nu eenmaal een vergelijkbare inbedding in het Chinees als in het Hongaars, zodat deze correspondenties makkelijker kunnen worden opgespoord. Dat deze representaties moeiteloos

kunnen worden geoogst uit ongeannoteerde corpora draagt natuurlijk bij tot hun populariteit. Het is zelfs wel gesteld dat de *word2vec*-vectoren een 'geheime saus' vormen, waarmee veel hedendaagse taalsoftware wordt overgoten.

Toch zijn enkele kanttekeningen nodig. De buitenproportionele aandacht voor *word2vec* doet bijvoorbeeld geen recht aan het waardevolle onderzoek dat al vroeger was uitgevoerd op dit gebied. Recent werk heeft trouwens aangetoond dat ook traditionele modellen Mikolovs koningin-analogieën kunnen oplossen, als ze maar op genoeg data worden getraind. Of *word2vec* ook echt een 'diep' model mag heten, is trouwens tevens voor discussie vatbaar. Het oorspronkelijke model heeft eigenlijk slechts één laagje, in tegenstelling tot de tientallen lagen die in beeldverwerking gangbaar zijn. Ook werpen ervaren rotten in het vak de vraag op of dit allemaal wel zo nieuw is: neurale netwerken draaien al een tijd mee in het vak, en deze (tijdelijke?) heropleving mag het onderzoek naar andere methodes niet doen verwateren. Toch is het een belangrijke verdienste dat dit onderzoek de computationele studie van de semantiek in een stroomversnelling heeft gebracht, en ook de mogelijkheid tot het ongestuurd leren van taal duidelijker op de onderzoeksagenda heeft geplaatst. Duidelijk is alleszins dat de informatica, vandaag meer dan ooit, interesse toont voor taal. En meer interesse voor taal, dat kan op termijn enkel een goede zaak zijn.

Referenties

- Firth, J.R. (1957), 'A synopsis of linguistic theory 1930-1955'. In: *Studies in Linguistic Analysis*, blz. 1-32.
- Harris, Z. (1954), 'Distributional structure'. In: *Word* 10, blz. 146-162.
- LeCun, Y., Bengio, Y. en Hinton, G. (2015), 'Deep Learning'. In: *Nature* 52(1), blz. 436-444.
- Manning, C.D. (te verschijnen), 'Computational Linguistics and Deep Learning'. In: *Computational Linguistics*.
- Mikolov, Tomas, Ilya Sutskever, Kai Chen, Greg S. Corrado & Jeffrey Dean (2013), 'Distributed representations of words and phrases and their compositionality'. In: C. J. C. Burges, L. Bottou, M. Welling, Z. Ghahramani en K. Q. Weinberger (red.), *Advances in Neural Information Processing Systems 26 (NIPS 2013)*. Curran, blz. 3111-3119.
- Mike Kestemont is als docent 'Digitale tekstanalyse' verbonden aan het departement Letterkunde van de Universiteit Antwerpen. Hij wordt momenteel sterk geboeid door de plotse opkomst van het fenomeen 'Deep Learning' en de waardevolle applicaties van deze leermethodes in de geesteswetenschappen.

e-mail: mike.kestemont@uantwerpen.be

Vaste slapers en vroege boekers: bijvoeglijke naamwoorden zijn soms bijwoordelijk

Bert Cappelle

Je hebt van die mensen die hun acht uurtjes slaap niet laten onderbreken door welk straatlawaai, nachtelijk onweer of bedpartnergewoel dan ook en die 's morgens door het alarmsignaal van hun wekker heen plegen te ronken. Zulke mensen noemen we vaste slapers. Maar dat zijn geen slapers die vast zijn, wel mensen die niet gauw wakker worden, die dus vast slapen. Vroege boekers zijn ook geen boekers die vroeg zijn – het woord boeker staat zelfs niet in de Dikke Van Dale. Het zijn mensen die hun vakantieverblijf of transportticket vroeg boeken. Sommige bijvoeglijke naamwoorden hebben dus een bijwoordelijke interpretatie.

Eigenlijk zou een *vaste slaper* iets anders kunnen betekenen dan wat we er normaal mee bedoelen. Een *slaper* of *slapertje* is een verdroogd propje vuilafscheiding of etter in de ooghoeken. Ook dit woord staat niet in de Dikke Van Dale, maar wel in het onvolprezen project genaamd *Het Vlaams Woordenboek*, dat als synoniemen ook *biske*, *krotoge*, *prut* en *slaperke* opgeeft. Hebben Nederlanders daar nooit last van, benoemen ze dit ochtendfenomeen anders of hebben ze daar geen woord voor? Geen idee. Maar een *vaste slaper* zou dus ook zo'n droge prop kunnen zijn die je niet gemakkelijk uit je ogen wrijft. Of het zou iemand kunnen zijn die je voor een lange periode als logé hebt: net zoals je een vaste partner kunt hebben, zou je met Airbnb ook een *vaste slaper* in huis kunnen halen, die dan 's nachts diep of misschien juist heel oppervlakkig slaapt. 'Onze vaste slaper is een lichte slaper' hoeft dan geen tegenspraak te bevatten.

Prachtige violist

Iemand die in een loopwedstrijd traag op gang komt, kunnen we een *trage starter* noemen. Die is daarom niet noodzakelijk over de hele lijn een *trage loper*. Integendeel, enkel als starter is hij traag. Dat laat het volgende authentieke internetvoorbeeld zien:

” Trage starter...
Maar als hij eenmaal begint
te lopen, niet te houden!

Maar soms weten we niet goed of het bijvoeglijk naamwoord iets zegt over het individu of over de activiteit die met dat individu wordt verbonden. Neem bijvoorbeeld *prachtige violist*. Dat is ofwel een (al dan niet knap uitziende) violist die prachtige muziek ten gehore brengt, ofwel een erg mooie man, die ook violist is. De volgende echte voorbeelden laten zien dat de context de juiste interpretatie bepaalt. (Het eerste trofiek aan in een krantenarchief; het dateert uit 1957, wat misschien het gezwollen taalgebruik verklaart.)

” Wat de uitvoering door Stanley Weiner en Janny van Wering betreft zijn woorden van respect, zelfs van bewondering, allicht nog te weinig zeggend, om de portée van deze prestatie, die zo geheel buiten het gewone concertbedrijf valt, aan te duiden. Weiner is bovendien een prachtige violist, die ook zonder aanwending van de scordatura een klankschoon verrassend dubbelspel weet te realiseren.

” 's Avonds wil hij een voorstelling bezoeken en dan valt zijn oog op een foto van een prachtige violist, Alexej Zabler. Hij valt meteen als een blok voor hem.

Taalkundig

Een bijvoeglijk naamwoord met een bijwoordelijke functie vertoont taalkundig een aantal bijzondere eigenschappen, maar voor zover ik weet, is dit verschijnsel nog niet in detail beschreven. Hans Broekhuis bespreekt het fenomeen eerder summier in zijn meerdelige *Syntax of Dutch*, boekdeel *Adjectives and Adjective Phrases*. Daar geeft hij de volgende typische voorbeelden:

” Een snelle berekening, een harde werker, een zware roker, een frequente bezoeker.

Broekhuis merkt op dat de zelfstandige naamwoorden in deze voorbeelden allemaal afgeleid zijn van werkwoorden, en dat je bijvoorbeeld niet kunt zeggen *De berekening is snel* maar wel *Hij berekent het snel*, niet *De werker is hard* maar wel *Hij werkt hard*, enzovoort, wat erop wijst dat de bijvoeglijke naamwoorden gelinkt zijn met bijwoorden. *De roker is zwaar* kan dan weer wel, maar dat betekent dan dat de roker echt een zwaar persoon is, en dat is niet wat we bedoelen met een *zware roker*, die best heel mager kan zijn.

We zouden ons dan natuurlijk kunnen afvragen of we bij zo'n deverbaal zelfstandig naamwoord een echt bijwoord kunnen gebruiken. Wel, dat kan duidelijk niet. Je kunt bijvoorbeeld *af en toe* (of *nooit*, of *soms*, of *vaak*, of *zelden*) roken, maar dat maakt je geen *affe* en *toeë* (of *nooite*, *somse*, *vake*, *zeldene*) roker. Het bijvoeglijk naamwoord met bijwoordelijke functie moet dus ook elders werkelijk als bijvoeglijk naamwoord kunnen voorkomen. *Occasioneel* is zo'n bijvoeglijk naamwoord. Aangezien je kunt spreken van een *occasionele activiteit* (maar dus niet een *somse* activiteit en dergelijke) kun je het ook probleemloos hebben over een *occasionele roker*.

Toch zijn sommige taalgebruikers blijkbaar geneigd de buigings-e te laten vallen. Naast 378 voorkomens van een *regelmatige bezoeker* vind ik op Google ook 325 voorkomens van een *regelmatig bezoeker*, hoewel bezoeker natuurlijk geen *het*-woord is. Dit gaat tegen mijn eigen taalgevoel in, maar blijkbaar kiezen sommigen er dus voor om hier de vorm van het bijwoord te hanteren (zoals in *Hij bezoekt het museum regelmatig*). Of is hier iets anders aan de hand? Dit lijkt me zeker voer voor neerlandici. (En trouwens, al is dat dan weer een andere kwestie, kun je neerlandici ook *Nederlandse taalkundigen* noemen, zelfs als ze uit Vlaanderen komen?)

Lieger

Ook met de vorm van het zelfstandig naamwoord is er soms iets merkwaardigs aan de hand. We weten natuurlijk allemaal dat het zelfstandig naamwoord dat van het werkwoord *liggen* is afgeleid, *leugenaar* moet zijn en niet *lieger*, een niet-bestaand woord dat haast pijn doet aan de oren. En toch denk ik dat je dit woord in de volgende internetzin nog redelijk aanvaardbaar vindt:

” Ik ben een slechte lieger maar bijna al mijn collega's weten niks van dit hele traject en dat wil ik graag zo houden.

Uiteraard is *slechte leugenaar* beter, maar niettemin kan iemand ook *slechte lieger* zeggen zonder al te veel wenkbrauwen te doen fronsen of ogen te doen knippen. Zo kun je achter zo'n bijwoordelijk gebruikt adjectief naast *student* ook *studeerder* vinden, naast *typist* ook *typer* en naast *kok* ook *koker*:

” Ik durf zelfs zeggen dat een goede studeerder vlot quasi nooit naar de lessen kan gaan, en dus gigantisch veel tijd over heeft om te trainen.

” Ik ben nooit een snelle typer geweest op een virtueel toetsenbord.

” Voor de enthousiaste koker is de kerst een beproeving: vijftiengangenmenu's voor dertig familieleden, die allemaal wel eens willen weten of de kok zijn reputatie waar kan maken.

Er is een subtiel maar onmiskenbaar betekenisverschil tussen de zelfstandige naamwoorden die productief gevormd zijn met *-(d)er* en diegene die een ander woordvormingsproces hebben ondergaan. Een *goede* of *slechte studeerder* is iemand die al dan niet efficiënt studiestof kan verwerken, al is dat maar gewoon voor een bepaalde gelegenheid, bijvoorbeeld in het kader van een theoretisch rijexamen. Een *student* daarentegen duidt allereerst een erkend statuut aan. Sommige ingeschreven studenten komen zelfs nooit aan studeren toe. In tegenstelling tot een *snelle of trage typer* is een *typist* per definitie iemand die om den brode teksten typt. En een *enthousiaste koker* is geen professionele kok. (Het gebruik van het woord kok in het voorbeeld hierboven is dan ook ironisch.) Interessant is daarom het volgende voorbeeld, waar *nieuwslezer*, wat normaal een beroep aanduidt, door het bijwoordelijk adjectief plots een heel andere betekenis krijgt:

” Ik ben een veelvuldige nieuwslezer en wil graag op bepaalde items reageren.

Kortom, we hebben hier een boeiende constructie in onze taal. Ze is niet zomaar een theoretische abstractie van vaste, in het lexicon opgeslagen combinaties als *harde werker*, *koele minnaar*, *slechte verliezer*, *stille doder*, *vaste slaper*, *vlotte prater*, *vroege boeker* of uit het Engels geleende marketingtermen als *early adopter* en *frequent flyer*. In andere contexten niet aanvaarde zelfstandige naamwoorden kunnen dankzij dit patroon in het leven geroepen worden. Je hoeft je dus niet te beperken tot de mededeling dat je *geen vroege vogel* bent of dat je, om het met een heel wat minder ingeburgerde combinatie te zeggen, *niet zo'n vroege opstaander* bent. Je kunt jezelf ook als *geen al te vroege ontbijter* omschrijven.

*Bert Cappelle is docent en onderzoeker
Engelse taalkunde aan de universiteit van Rijsel.*

e-mail: bert.cappelle@univ-lille3.fr

De sylleps

Fleur Deboutte

U herkent het ongetwijfeld: tijdens de donkerste en droevigste maand van het jaar - november - gelden er voor de gemene man en vrouw doorgaans twee dingen. Ten eerste verzuipt hij/zij in het werk. Zo ben ik in mijn omgeving, die nochtans de meest uiteenlopende beroepsgroepen vertegenwoordigt, nog nooit iemand tegengekomen die zich in november niet tegen de grond moet werken om een kilometerslange takenlijst onder controle te houden. Ten tweede gaan we bovendien collectief gebukt onder een chronisch gebrek aan vitamine D. Iedereen sleept zich 's ochtends in het pikkedonker uit dat warme bed, en giet zich een wanhopige espresso of drie door de keel in de ijdele hoop om enigszins helder voor de dag te komen. En na een werkdag hard labeur, niet zelden in de vorm van pathologisch computerschermaturen, klieven we door alweer dat dikke avonddonker naar huis. In zulke zwarte tijden zijn er doorgaans drie dingen die mij erdoorheen weten te slepen: (1) gelukkige gebeurtenissen, (2) de dagen afvinken tot ik de kerstverlichting mag ophangen, en (3) goede lectuur. Zo kwam het dus dat ik alle kerstverlichting al ophing toen november nog maar vier dagen oud was. Toen kreeg mijn beste vriendin namelijk een wolk van een baby, waarop ik uiteraard concludeerde dat zo'n mooie gebeurtenis een snellere kerstverlichtingsinterventie rechtvaardigde. De rest van november bracht ik vervolgens door onder twinkende kerstlichtjes, al soep kokend voor de kersverse mama, terwijl ik me door stapels lectuur worstelde.

En dit zou natuurlijk geen echt 'Broodje taal' zijn, als er met die stapels lectuur niet iets gekstaligs aan de hand zou zijn geweest. (Of vermoedde u misschien een talig probleem met de lettersoep? Behalve een overvloed aan N'etjes en E'tjes was daarop niets aan te merken!) Die dikke stapels waren namelijk schrijfvaardigheidsopdrachten van mijn studenten. En zoals u ondertussen minzaam weet, durft in zulke opdrachten weleens iets bijzonders op te duiken, ondanks de goede en ijverige bedoelingen van de schrijvende student. Deze keer viel mijn verbeterende oog op een fout met een voornaamwoord. De student in kwestie had een tekst geschreven over de pas gelanceerde suikertaks en wilde uitleggen hoe die taks precies tot stand was gekomen. Dat ging als volgt: 'De regering broedde al lang op een hogere belasting voor suikerrijke voeding. Ze besloten daarom om vanaf 2016 een nieuwe belasting te heffen op frisdranken en alcopops, zoals Bacardi Breezer.' Die tweede zin begint verrassend met een persoonlijk voornaamwoord in het meervoud als onderwerp, met een persoonsvorm in het meervoud erbij. Nochtans staat er in de eerste zin, waar het persoonlijk voornaamwoord naar terug verwijst, nergens een meervoudig begrip. Toch kan de goede verstaander wel afleiden wat de student bedoelde: alle regeringsleden besloten namelijk samen om de nieuwe taks vanaf 2016 in te voeren. Zo'n grammaticale verwijfsfout heet in de vakliteratuur een sylleps, syllepsis of synesis.

Lussen en gedachteassociaties _ _ _ _ _

Een sylleps wordt het vaakst gedefinieerd als een verwijfsfout, waarbij het verwijzende woord refereert aan iets dat wel in betekenis of als gedachteassociatie aanwezig is, maar dat niet letterlijk in de tekst voorkomt. In het voorbeeld van de student roept het concept 'regering' in gedachten de individuele regelingsleden op. Daarom duikt in de tweede voorbeeldzin een meervoudig voornaamwoord op, in plaats van een enkelvoudig, dat eigenlijk nodig is om naar het begrip 'regering' te kunnen verwijzen. Naast die vrij bevattelijke definitie van een sylleps, zijn er nog twee andere definities in omloop. Beide zijn wat filosofischer van aard, en voor een beginnende taalbeheerser daarom wellicht wat lastiger te gebruiken als werkbare definitie. Maar voor een gevorderde taalliefhebber zijn beide definities heerlijk leesvoer. Een eerste, metaforische, omschrijving van de sylleps vinden we terug bij de eindnegentiende-eeuwse leraar Nederlands J.M. Acket. Hij schreef in de dertiende jaargang van het tijdschrift *De Nieuwe Taalgids* over een tekst als een fijn breiwerk. Alle woorden en zinnen vormen lussen die zorgvuldig in elkaar moeten haken. En net zoals de breister haar voltooide breiwerk zorgvuldig nakijkt om er de gevallen steken uit te halen, zo moet ook een schrijver controleren of alle woord- en zinslussen wel netjes in elkaar haken. Wanneer een schrijver toch een steekje laat vallen, dan spreken we over een sylleps, zegt Acket. Om die beschrijving toe te passen op ons voorbeeld: de lussen 'de regering' en 'ze' haken dus niet netjes in elkaar. Een tweede, filosofische, definitie van de sylleps hebben we te danken aan H.M. Hermkens. Begin jaren 70 van de vorige eeuw schreef hij in het boek *Verzorgd Nederlands* dat een sylleps een zwevend zinsverband inhoudt. Zo verwijst de schrijver niet naar wat er gesproken of geschreven is, maar naar iets wat in zijn/haar geest zweeft.

Een rode streep of geen rode streep? _ _ _

Ongeacht welke definitie u nu besluit te onthouden, u vindt misschien dat ik mijn student al te hard aanpak. De twee voorbeeldzinnen zijn immers perfect te begrijpen, en daarvoor hoeft de lezer eigenlijk zelfs niet erg veel moeite te doen. Daarom hoeft die student toch zeker geen strenge rode streep in die al bij al vrij vlekkeloze schrijfpodracht te krijgen. U heeft, als barmhartige lezer, natuurlijk gelijk. De meeste syllepsen worden niet alleen nietsvermoedend aan het papier toevertrouwd, de meeste lezers merken de losgekomen lussen zelfs niet eens op. Het lijkt compleet absurd om zo'n, toegegeven, gekke verwijzing dan een echte fout te noemen. Toch kan het met die gedachteassociaties en lussen ook grondiger misgaan. In die mate zelfs dat het voor de lezer wel bijzonder moeilijk wordt om nog te begrijpen wat er eigenlijk in de tekst staat. Een voorbeeld van zo'n ontspoorde sylleps komt uit het boek van Hermkens (hier weergegeven zonder archaische woorden): 'De muziek is zo oud als de mens. De instrumenten uit die tijd waren wat eenvoudiger dan nu, maar in principe waren ze hetzelfde.' In die voorbeeldzin is het stukje 'uit die tijd' heel moeilijk thuis te brengen: nergens wordt immers duidelijk gemaakt over welke geschiedkundige periode er geschreven wordt. Die vaagheid doet het tekstbegrip natuurlijk geen goed.

Toch is het verschil tussen de begrijpelijke sylleps en de onbegrijpelijke sylleps lastig uit te leggen. In beide gevallen rekent de schrijver namelijk op de medewerking en het inlevingsvermogen van de lezer, zodat die lezer de tekst alsnog goed begrijpt. In het voorbeeld van de student is dat voor de lezer eenvoudig: de sprong van een regering naar de leden van de regering is niet zo groot. In het voorbeeld uit Hermkens' boek is de drempel voor de lezer wel te hoog: we weten niet welke tijdperiode er precies bedoeld wordt. Maar de schrijver vertrouwde die sylleps wel te goeder trouw toe aan het papier: voor hem/haar was er duidelijk geen begripsprobleem. Dat levert een dilemma op voor de nalezer: moet de schrijver consequent gecorrigeerd worden, of kunnen we de begrijpelijke sylleps toch door de vingers zien? Daarover geven zowel Hermkens als Acket de twijfelende taalleraar goede raad. Hermkens zegt heel beknopt dat een zekere didactische strengheid aangewezen is, maar dat de leraar zich ervoor moet hoeden al te rigoreus op te treden. Acket sluit zich daarbij aan, en vindt dat de student het best het voordeel van de twijfel krijgt. 'Men moet', natuurlijk, 'de jeugd niet te bang maken, als ze schrijft. Ze moeten wat durven.'

Wie angst zaait ... _ _ _ _ _

Dit 'Broodje taal' begon met de miezerige maand november, maar al snel bleek dat zelfs in het zwartste donker wat goede lectuur het hart weer kan verwarmen. Die goede lectuur bleek bij nader inzien een sylleps te bevatten, die me stevig aan het twijfelen zette. Moest de streep erdoorheen of niet? Met alle praktische en verhalende definities in mijn hoofd, besloot ik de student het voordeel van de twijfel te geven. De moraal van het verhaal is immers dat hij/zij graag en goed moet leren schrijven, en niet hoeft te beven van angst over elke letter die op papier komt. Zo krijg ik met voordeel de komende jaren nog meer goede en troostende lectuur in mijn docentenbakje.

Fleur Deboutte is als praktijkassistent verbonden aan de afdeling Nederlandse Taalbeheersing van de KU Leuven, en als docent Nederlands aan de UCLL (University Colleges Leuven-Limburg).

e-mail: fleur.deboutte@kuleuven-kulak.be

Wat doet een uitwisselingsprogramma met je? Een onderzoek naar de invloed van buitenlandse verblijven op de multiculturele effectiviteit van taalstudenten

Tess Pauwels en June Eyckmans

Erasmusuitwisselingen hebben niet enkel een impact op de vreemdetalenkennis van de deelnemers, ze hebben ook een invloed op verschillende persoonlijkheidsdimensies, waardoor de Erasmusstudenten na het afstuderen beter hun mannetje kunnen staan op de huidige, internationale arbeidsmarkt. In deze bijdrage brengen we verslag uit van een lopend onderzoek waarin we nagaan wat de impact is van een Erasmusverblijf van zes maanden op de multiculturele effectiviteit van taalstudenten uit het hoger onderwijs.

Inleiding

Dat Erasmusuitwisselingen tot doel hebben de vreemdetalenkennis van studenten uit het hoger onderwijs te stimuleren is niks nieuws. Een van de doelstellingen van de Europese Unie is immers dat elke Europeaan twee talen zou leren naast de eigen moedertaal, waardoor de mobiliteit en de inzetbaarheid van burgers binnen de landen van de Europese Unie zou verhogen. Recent onderzoek toonde echter aan dat de verblijven in het buitenland niet enkel talige voordelen opleveren. Zo toonde een grootschalige studie over de impact van uitwisselingsprogramma's (Erasmus Impact Study 2014) aan dat studenten die een langdurig verblijf in het buitenland achter de rug hebben in het kader van hun studie beduidend minder voorkomen in de jongerenwerkloosheidscijfers dan andere studenten. De studie bevestigde ook dat de Erasmusstudenten sneller geneigd zijn om in het buitenland te gaan werken na hun studie. De elementen die verantwoordelijk blijken voor het grotere succes in het vinden van een job, hebben eerder met persoonlijkheidskenmerken te maken dan met de vreemdetalenkennis. De Erasmusstudenten zijn gegeerd bij werkgevers omwille van hun grotere nieuwsgierigheid ten aanzien van de wereld rondom hen, hun vermogen om te gaan met ambigue situaties, hun besluitkracht, een hogere graad van verdraagzaamheid en een aangescherpt zelfvertrouwen.

In deze bijdrage brengen we verslag uit van een lopend onderzoek waarin we nagaan of de Erasmusuitwisseling een invloed heeft op de multiculturele effectiviteit van taalstudenten uit het hoger onderwijs. Multiculturele effectiviteit wordt gedefinieerd als de bekwaamheid om succesvol te handelen in een nieuwe culturele omgeving. Deze bekwaamheid veronderstelt een gevoel van psychologisch welzijn in de nieuwe omgeving en het talent om goed te kunnen omgaan met mensen van een verschillende culturele achtergrond. Binnen een globaliserende wereld wordt het vermogen om zich aan te passen aan een internationale werkomgeving steeds hoger ingeschat. Naast de evenwaardigheid van diploma's of de verificatie van

referenties besteden selectiebureaus tegenwoordig steeds meer aandacht aan de mate waarin kandidaten hun gewoonten kunnen doorbreken en zich kunnen aanpassen aan een nieuwe cultuur. Doorgaans wordt dit getest aan de hand van gestandaardiseerde vragenlijsten uit de sociale psychologie. Deze testen gaan na of de persoonlijkheid van de kandidaat hem of haar in staat zal stellen om goed te functioneren in de buitenlandse omgeving; ze geven met andere woorden een indicatie van de multiculturele effectiviteit van de potentiële werknemer.

Hoe meet je multiculturele effectiviteit?

De diagnostische test die we hebben gebruikt in onze steekproef, is de 'Multicultural Personality Questionnaire' (MPQ) die werd ontwikkeld door de Nederlandse onderzoekers Van der Zee en Van Oudenhoven (2000). Net als hun collega's uit de psychologie halen ze de inspiratie voor de definiëring van de multiculturele persoonlijkheid uit het 'Big Five'-raamwerk. Binnen dit raamwerk worden vijf dimensies onderscheiden: extraversie, inschikkelijkheid, zorgvuldigheid, emotionele stabiliteit en openheid. Omdat een aantal studies hebben aangetoond dat deze vijf dimensies te breed zijn opgevat om een multicultureel persoonlijkheidsprofiel te vatten (Hough 1992, Paunonen 1998), identificeerden Van der Zee en Van Oudenhoven vijf nauwer omschreven persoonlijkheidskenmerken die aan de basis liggen van het overkoepelende concept 'multiculturele effectiviteit'. Ze namen hiervoor factoren in overweging die essentieel waren gebleken in onderzoek naar het internationale succes van werknemers (Arthur en Bennett 1995, Kets de Vries en Mead 1991). Op deze manier werden vijf dimensies gedefinieerd en kwam een vragenlijst tot stand van 91 vragen. Deze vragen peilen naar de profilering van individuen op de vijf dimensies volgens een vijfpunts- Likertschaal (bij score '1' oordeelt de persoon dat de stelling in de vragenlijst helemaal niet op hem of haar van toepassing is en bij score '5' vindt hij of zij dat de stelling helemaal overeenstemt met de eigen

ervaring of attitude). De predictieve validiteit van de vragenlijst werd onderzocht (Van der Zee en Van Oudenhoven 2000, 2001; Ponterotto 2008; Ponterotto en Fietzer 2014) en met het oog op praktische overwegingen werd ook een verkorte vorm van de test opgesteld (MPQ-SF) die in minder dan vijf minuten kan worden ingevuld (Van der Zee et al. 2013).

Vijf dimensies

We onderzochten vijf dimensies van multiculturele effectiviteit.

- De eerste dimensie is 'culturele empathie'. Hier onderzoeken we de mate waarin iemand zich kan inleven in de gevoelens, de gedachten en het gedrag van individuen met een andere culturele achtergrond.
- De tweede is 'flexibiliteit' en duidt op het aanpassingsvermogen van een persoon.
- De dimensie 'sociaal initiatief' wordt omschreven als het vermogen om situaties actief tegemoet te treden en initiatief te nemen.
- 'Openheid' geeft een onbevooroordeelde houding aan ten aanzien van individuen met andere culturele normen en waarden.
- Tot slot meet de dimensie 'emotionele stabiliteit' de mate waarin iemand bestand is tegen stress.

In het verleden werden deze dimensies gemeten in populaties van emigranten, expats en hun gezinsleden en werknemers in cultureel diverse teams (Van der Zee, Van Oudenhoven en Bakker 2002; Ali, Van der Zee en Sanders 2003; Van der Zee et al. 2004) en werd aangetoond dat de vijf eigenschappen gerelateerd zijn aan het welbevinden en de prestaties in een interculturele context.

Hoe gingen we te werk?

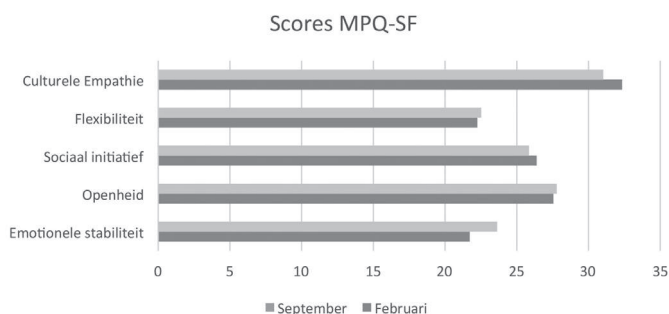
We besloten de MPQ-test te gebruiken om de invloed na te gaan van een Erasmussemester op de vijf persoonlijkheidsdimensies (en dus de multiculturele effectiviteit) van taalstudenten uit het hoger onderwijs. Het onderzoek wordt elk jaar herhaald, maar de resultaten die we in deze bijdrage rapporteren, betreffen een testgroep van zowel inkomende als uitgaande studenten van de vakgroep Vertalen, Tolken en Communicatie van de Universiteit Gent in het academiejaar 2014-2015. Voor de uitgaande studenten is de Erasmusuitwisseling een verplicht onderdeel van hun opleiding met het oog op het verder ontwikkelen van hun taalvaardigheid in een van beide vreemde talen die ze kozen bij de start van hun opleiding. In het derde bachelorjaar brengen ze één semester op een buitenlandse bestemming door. De inkomende studenten zijn afkomstig uit verschillende Europese landen en hun deelname aan het Erasmusprogramma kan zowel verplicht als optioneel zijn, afhankelijk van de reglementen van de uitsturende universiteit. We vroegen de studenten bij de start (T1) van hun verblijf in het buitenland om de MPQ-SF in te vullen. Er werd geopteerd voor de

korte vorm van de vragenlijst omdat een kortere test minder tijd vraagt en bijgevolg meer participanten oplevert. Dezelfde vragenlijst werd opnieuw ingevuld in februari (T2), toen de Erasmusuitwisseling van de studenten erop zat. Het aantal studenten dat de vragenlijst invulde op tijdstip 1 bedraagt 132. Op tijdstip 2 leverden 53 van deze studenten hun antwoorden aan. De gemiddelde leeftijd van de respondenten was 21 jaar en 5 maanden, en de testgroep telde op beide tijdstippen hoofdzakelijk vrouwelijke kandidaten. Om de invloed van het buitenlandverblijf op de persoonlijkheidsdimensies in kaart te brengen, werden de scores op de vijf MPQ-dimensies en de algemene MPQ-score van beide tijdstippen met elkaar vergeleken aan de hand van een variantieanalyse die de gemiddelden van twee groepen met elkaar vergelijkt.

Resultaten

Met gemiddelde scores tussen 22,52 en 31,02 tonen de resultaten op tijdstip 1 relatief hoge waarden voor alle dimensies. Dit impliceert dat de studenten reeds hoog scoren op de vijf dimensies waaruit multiculturele effectiviteit is samengesteld nog voor ze op Erasmusuitwisseling vertrekken. De gemiddelde scores op het tweede meetmoment in februari tonen geen significante verschuivingen voor drie van de vijf dimensies: inzake 'flexibiliteit', 'sociaal initiatief' en 'openheid' zien we gelijkaardige scores op T1 en T2. Voor de dimensies 'culturele empathie' en 'emotionele stabiliteit' worden er echter wel significante verschuivingen opgetekend. De studenten halen een beduidend hogere score voor 'culturele empathie' na hun verblijf in het buitenland (zie grafiek 1). Dit betekent dat een Erasmusuitwisseling van slechts één semester een positieve invloed uitoefent op de bekwaamheid van de studenten om zich in te leven in de gevoelens, de gedachten en het gedrag van anderen. Het feit dat de gemiddelde score voor deze dimensie reeds de hoogste was van alle dimensies op tijdstip 1, maakt deze stijging des te opmerkelijker. Wat de vijfde dimensie betreft, 'emotionele stabiliteit', noteren we echter een significante daling van de gemiddelde score op tijdstip 2. De studenten vertonen een lagere emotionele stabiliteit op het einde van hun Erasmusuitwisseling dan voor ze vertrokken. Dit enigszins verrassende resultaat kan worden verklaard door het aanpassingsvermogen en de bijbehorende stijgende stressniveaus die horen bij het verhuizen naar en integreren in het buitenland. Een vergelijkbare evolutie werd vastgesteld in het onderzoek van Dewaele en Van Oudenhoven (2009), waarin de multiculturele effectiviteit werd nagegaan van tieners die op jonge leeftijd naar Londen waren verhuisd. De verklaring voor lagere scores inzake 'emotionele stabiliteit' was dat tieners in de nieuwe culturele en linguïstische omgeving minder houvast vonden waardoor ze minder emotionele stabiliteit vertoonden. Hoewel de Erasmusuitwisseling van de studenten een tijdelijke situatie is en dus verschillend is van de situatie van de tieners, is het mogelijk dat ook zij zich onzekerder voelden wanneer ze een periode buiten hun vertrouwde omgeving moesten doorbrengen. Ondanks de lagere score voor 'emotionele stabiliteit' blijft de

algemene score voor multiculturele effectiviteit stabiel (T1= 130,76; T2= 130,32), mede dankzij de stijging in de scores voor 'culturele empathie' uiteraard. De toename in het vermogen om zich in te leven in personen met een verschillende culturele achtergrond, is groter dan de afname in het omgaan met stress en angst.

Grafiek 1: Scores op de vijf dimensies van de Multicultural Personality Questionnaire- Short Form (MPQ-SF) op tijdstip 1 (september) en tijdstip 2 (februari).

Conclusie

De gegevens van dit onderzoek wijzen op een significante stijging van het inlevingsvermogen van de deelnemende studenten in nauwelijks vijf maanden tijd, ondanks een achteruitgang in emotionele stabiliteit. Deze resultaten zijn waardevol, aangezien sommige onderzoekers beweren dat persoonlijkheidskenmerken stabiel blijven doorheen het leven (Costa en McCrae 1980). Onze resultaten spreken dit tegen. In de Europese Impact Studie (2014) lezen we bovendien dat elke verandering onder invloed van een Erasmusuitwisseling als belangrijk en betekenisvol moet worden beschouwd en we sluiten ons graag aan bij een dergelijke dynamische opvatting van persoonlijke ontwikkeling en leerevolutie.

Het gerapporteerde onderzoek bevat een aantal tekortkomingen die in het verdere verloop van deze onderzoekslijn zullen worden aangepakt. Zo gaat het hier om relatief beperkte steekproeven en is het verblijf in het buitenland eerder kort. Bovendien werden de langeretermijneffecten van het verblijf niet gemeten. Een studie van de effecten op lange termijn en interviews waarbij antwoorden van de MPQ-SF kunnen worden toegelicht zullen een vollediger beeld geven van het onderzochte fenomeen. Daarnaast werd hier enkel de multiculturele effectiviteit van taalstudenten onderzocht. Taalstudies veronderstellen een zekere interesse voor de cultuur die met een bepaalde taal gepaard gaat en dat zagen we ook weerspiegeld in de hoge scores voor 'culturele empathie' op tijdstip 1. De vraag is of we gelijkaardige trends zouden aantreffen in het antwoordgedrag van niet-taalstudenten. Uiteraard willen we de vijf dimensies ook onderzoeken bij grotere groepen participanten. Toch luidt de voorlopige conclusie van dit onderzoek dat verblijven in het buitenland een gunstige invloed hebben op de ontwikkeling van studenten die de linguïstische dimensie overstijgt.

Referenties

- Ali, A., Van der Zee, K.I. en Sanders, G. (2003), Determinants of intercultural adjustment among expatriate spouses. In: *International Journal of Intercultural Relations*, 27, blz. 563-580.
- Arthur, W. en Bennett, W. (1995), The international assignee: The relative importance of factors perceived to contribute to success. In: *Personnel Psychology*, 48, blz. 99-114.
- European Commission (2014), The Erasmus Impact study. Effect of mobility on the skills and employability of students and the internationalisation of higher education institutions [http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-1025_en.htm]
- Hough, L. M. (1992), The big five personality variables-construct confusions: Description versus prediction. In: *Human Performance*, 5, blz. 139-155.
- Kets de Vries, M., en Mead, C. (1991), Identifying management talent for a pan-European environment. In S. Makridakas (red.), *Single market Europe*. San Francisco: Jossey-Bass, blz. 215-235.
- Paunonen, S. V. (1998), Hierarchical organization of personality and prediction of behaviour. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, blz. 538-556.
- Ponterotto, J. G. (2008), Theoretical and empirical advances in multicultural counselling and psychology. In: S. D. Brown en R. W. Lent (red.), *Handbook of counselling psychology (4th ed.)*. New York, NY: Wiley, blz. 121-140.
- Ponterotto, J. G., en Fietzer, A.W. (2014), Multiculturalism and Adjustment. In: V. Benet-Martinez en Y-Y. Hong (red.), *The Oxford Handbook of multicultural identity: Basic and applied perspectives*. New York, NY: Oxford University Press, blz. 300-331.
- Van der Zee, K. I. en Van Oudenhoven, J.P. (2000), The Multicultural Personality Questionnaire: A Multidimensional Instrument of Multicultural Effectiveness. In: *European Journal of Personality*, 14(4), blz. 291-309.
- Van der Zee, K.I. en van Oudenhoven, J.P. (2001), The Multicultural Personality Questionnaire: Reliability and Validity of Self- and Other Ratings of Multicultural Effectiveness. In: *Journal of Research in Personality*, 35(3), blz. 278-288.
- Van der Zee, K.I., Van Oudenhoven, J.P., en Bakker, W. (2002), Individual differences in adaptation and well-being. In: D. Gorter en K.I. van der Zee (red.), *Frisians abroad*. Leeuwarden: Fryske Akademy, blz. 57-69.
- Van der Zee, K.I., Atsma, N., en Brodbeck, F. (2004), The influence of social identity and personality on outcomes of cultural diversity in teams. In: *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35, blz. 283-303.
- Van der Zee, K.I., van Oudenhoven, J.P., Ponterotto, J.G. en Fietzer, A.W. (2013), Multicultural Personality Questionnaire: Development of a Short Form. In: *Journal of Personality Assessment*, 95(1), blz. 118-124.

Tess Pauwels werkt als praktijkassistent Nederlands aan de ULB en als leerkracht NT2 in het volwassenenonderwijs. June Eyckmans is docent aan het departement Vertalen, Tolken en Communicatie (VTC) van de Universiteit Gent en coördinator van de onderzoeksgroep GOLLDD (Ghent on Language Learning and Didactics).

e-mailadres: tess.pauwels@ulb.ac.be en june.eyckmans@ugent.be

'Mynheer, zyt zoo goed van dees kind te doopen rosalie'. Over vondelingennamen

Fieke Van der Gucht

Vandaag zijn vondelingen groot nieuws. Dat was in de vorige eeuwen wel even anders. Geboortepanning bestond nog niet en je kind te vondeling leggen was daardoor schering en inslag. Voor ongewenst zwangere ongetrouwde meisjes was het de enige optie naast een illegale abortus of kindermoord. Verder zorgden grote armoede, hongersnood, oorlogen en pestepidemies ervoor dat de vondelingenaantallen de hoogte in gingen. Archieven van vondelingenhuisen, en vondelingenregisters die sinds de tweede helft van de achttiende eeuw verplicht werden, onthullen veel wonderbaarlijks over de naamgeving bij vondelingen. Ook het anonieme kind moet immers een naam krijgen! Dit dossier focust eerst op tendenzen in vondelingennaamgeving. Daarna worden de namen van tien vondelingen, van vroeger tot nu, nader toegelicht.

Tendenzen in vondelingennaamgeving

De ambtenaar van de burgerlijke stand was volledig vrij in de keuze van de vondelingennaam.¹ Taalkundigen die vondelingennamen bestuderen, stellen wel enkele tendenzen vast in de naamgeving: een naam kon een link hebben met de vondeling zelf en met de omstandigheden waarin het kind gevonden werd ('een logische naam'), kon een anoniem verzoek zijn van de vondelinglegger ('een opgelegde naam') of was het resultaat van een ambtenaar met (te) veel fantasie ('een gefingeerde naam'). Veel van die namen zijn verloren gegaan: de meeste vondelingen waren meisjes, die hun naam niet doorgaven, en het sterftcijfer bij vondelingen lag erg hoog. Toch hebben we sommige van onze familienamen aan vondelingen te danken.²

• De redelijke ambtenaar: logische namen

De redelijke ambtenaar ging het in de naamgeving niet te ver zoeken voor gevonden kinderen.

De *vindplaats* was bijvoorbeeld een vaak voorkomende inspiratiebron voor de familienaam: Magdalena Verbruggen werd in 1749 onder een brug gevonden, Alexander Portael uit 1782 in de ingang van een kerk ('in atrio nostrae ecclesiae'), Catharina Deylvaerts in 1757 aan de Dijle en Anthonius Groenegras in 1753 in het gras van het Leuvense Biestplein.

Ook het *tijdstip* waarop een kind gevonden werd, werkte inspirerend. Anna Maria Nachtbol uit 1786, Jacobus Vangenachten uit 1796 en Catharina Maenlicht uit 1795 werden uiteraard 's nachts ontdekt. Petrus Thiende werd op 10 januari in het vondelingenregister ingeschreven, Thomas op de Mislicht op 2 februari, Lichtmis dus. Ook de volgorde waarin vondelingen werden achtergelaten, liet soms sporen na. Guilielmus Eerst

en Anna Catharina Slot zijn de eerste en de laatste kinderen van dezelfde maand januari 1791. Op eenzelfde dag, 13 september 1793, werden drie kinderen gevonden. De ambtenaar schreef ze in als Jacobus Enckel, Josephus Dobbel en Barbara Tripel.

Verder leidden de *weersomstandigheden* waarin een kind werd achtergelaten tot namen als Anna Catharina Vanderwinden (1783), Antonius Donderslagh (1786) of Joanna Eysel (1787). De Leuvense Catharina Dresselaer (1785) werd gevonden toen het 'dreste' of 'heel hard regende'.

Soms resulteerde ook een opvallende *eigenschap* van het vondelingenskind in een naam. Die kon bijvoorbeeld verwijzen naar de kleren die het kind droeg. Michiel Sackman (1695) 'hadde aen ('droeg') een stuck van eenen sack'. Philippus Sattijns (1706) had meer geluk met zijn 'sattijne slaeplijf'. Verder was Joanna Minderfraey (1787) blijkbaar een minder mooie baby, werd Anna Maria Vuijl (1796) niet netjes gewassen achtergelaten, had Antonius Kael (1786) geen haar op zijn hoofd en werd Christianus De Schreeuwer (1781) gevonden omdat hij danig zijn mond opentrok.

Er waren tot slot ook familienamen die verwezen naar het *vondelingenstatuut* zelf: Philippus Abandon uit 1714 of Theresia Vondelinghs uit 1751 bijvoorbeeld. En de familienaam van Petrus Doortrek uit 1794 zinspeelde wellicht op het feit dat zijn vader een van de doortrekkende soldaten was. Dit soort benamingsmotief kwam later minder voor. Toen de vondelingenschuif verplicht werd in 1812 werd ambtenaren immers expliciet gevraagd 'om de herinnering aan het feit dat dit een vondeling was uit te wissen'. (Overigens was 'De Prins der Dichters' die eind zestiende eeuw geboren werd als Joost van den Vondel, géén vondeling. De familienaam Van de Vondel, of een variant als van der Vonder of Vervondel, verwijst niet naar 'vondeling', maar naar een 'vondel' of 'vonder'. Dat is een 'vlonder' of een 'los bruggetje'.)

• De gevoelige ambtenaar: opgelegde namen

Vondelingouders drukten met een zogeheten 'vondelingenbriefje' dat hun kind bij zich droeg, soms de wens uit om de vondeling een bepaalde voornaam en/of familienaam mee te geven. Wilden ze het kind later opnieuw opsporen, dan hadden ze met die naam een aanknopingspunt. Zo smeekte een moeder die haar dochter in 1844 achterliet in de Gentse vondelingenschuif op een briefje: 'Mynheer zyt zoo goed van dees kind te doopen rosalie.' Meestal had de ambtenaar wel oren naar de emotionele oproepen, maar hij was niet verplicht om de wens in te willigen. Zo werd bij Pauwel de Vaert, vondeling uit 1685, een briefje gevonden met een ander naamverzoek: 'Dit is Pauwel Vlassenhoe.'

• De fantasierijke ambtenaar: gefingeerde namen

Vondelingennamen hadden niet altijd een link met het kind in kwestie. Dan was de vondeling overgeleverd aan de verbeelding van fantasierijke ambtenaren. Die werkten opvallend graag in bonte reeksen rond een bepaald thema. Hoewel ambtenaren werden opgeroepen om geen naam te geven die 'onbehoorlijk of belachelijk' was, hield niet elke fantasierijke ambtenaar zich daaraan.

Het kleurenthema leidde tot namen als Anna Catharina Blauw (1781), Joannes Baptista Wittens (1782), Franciscus Swertens (1782) en Antonius Root (1786). De ene ambtenaar vond inspiratie in huis-, tuin- en keukenterminologie: Joannes Baptista Kelder (1785), Franciscus Kamer (1785), Thomas Solder (1785), Christina Dack (1785), Joanna Stoel (1785) en Thomas Setel (1785) bijvoorbeeld. Een andere ambtenaar doopte 'zijn' vondelingenkinderen naar diverse fruitsoorten, onder meer Dorothea Citroen (1792), Judocus Appelsien (1792), Anna Catharina Ananas (1793) en Theresia Milloen (1792). Nog een ander ambtenaar speelde blijkbaar graag een spelletje kaart. Hij noemde in 1795 vier opeenvolgende vondelingen Beatrix Kaert, Anna Catharina Spel, Anna Troef en Guilielmus Koeck!

Een enkele ambtenaar verstopte politieke boodschappen in de familienamen. Toen de Oostenrijkse Jozef II kloosters wilde afschaffen in de zuidelijke Nederlanden, drukte een Brussels ambtenaar in 1787 de wens uit om de kloosters in ere te 'herstellen' met Albertus Erstelt en Bruno Cloosterin (letterlijk: 'Klooster in!').

Vondelingen en hun namen, van vroeger tot nu: enkele voorbeelden uitgelicht

Magdalena Lepels, te vondeling gelegd in Leuven, 20 november 1692
De ambtenaar die Magdalena Lepels haar naam gaf, bleef erg redelijk in de naamgeving. Over Magdalena noteerde hij namelijk dat ze niet alleen een blauwe vod bij zich droeg, maar ook 'een teecken daerby van eenen tinnen lepel'. Dat was slim gezien van Magdalena's vondelinglegger(s). Haar vader en/of moeder hielden namelijk zelf een identieke lepel waarmee ze later konden 'bewijzen' dat Magdalena hun dochter was.

Peeter Souliker, te vondeling gelegd in Leuven, op 21 augustus 1759
De moeder van Peeter Souliker liet een vondelingenbriefje achter bij haar zoon.

” '1759, 21 Augustus. Dit kind is gedopt het heet peeter souliker ick ben ien leugen vrouw. Die dat kindt sal haenverde sal daer voor betaelt woorden als wy weder komen.'

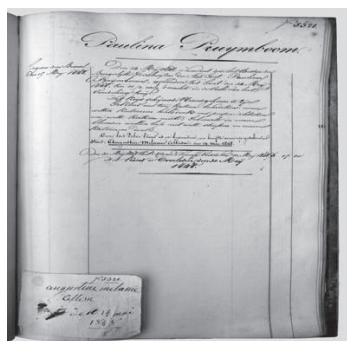
Of Peeter Souliker ook zijn echte naam was, valt te betwijfelen. Je kind te vondeling leggen werd tot 1812 immers zwaar bestraft. Door een verordening uit 1725 wachtte vondelingzondenaars het lot om eerst publiek uitgejouwd te worden op het schavot en daarna tot twaalf jaar verbannen te worden uit de stad. Wie de ouders van vondelingen aangaf, kreeg een premie. Je maakte kans op die premie als je een kind herkende terwijl het publiek getoond werd. Een dienaar van de zogeheten armenkamer droeg daarvoor elke vondeling de stad rond in het gezelschap van de stadstrompetter. *Barbara Vandermussen, te vondeling gelegd in Brussel, 17 maart 1775*
De Brusselse ambtenaar die voor Barbara 'Vandermussen' als familienaam optekende, had het niet voor een realistische naamgeving; haar naam bevat geen verwijzing naar haar status als vondeling noch naar het tijdstip waarop ze gevonden werd. Wel had hij vast een voorliefde voor vogels. Negen dagen later, op 26 maart 1775, gaf hij immers een vondelingenjongetje de naam 'Gregorius Goudtvinck'.

Martin Dronckaert, te vondeling gelegd in Gent, 20 februari 1806
Martin Dronckaert was niet beschonken toen hij te vondeling werd gelegd. Men ontdekte de kleine Dronckaert immers 'dans la vestibule de la maison habitée par Livin De Meyere, vendeur de bière'. Martin dankt zijn familienaam dus aan het beroep van de huisbewoner van het pand waar zijn ouders hem achterlieten.

Ambroise den Eersten, te vondeling gelegd in Gent, 2 februari 1820
Kinderen werden aanvankelijk vaak te vondeling gelegd op plaatsen waar de kans om ze te vinden groot was: in een kerkportaal vóór de mis begon of aan de ingang van een cabaret, 's avonds voor de eerste voorstelling. Om vondelingen beter te beschutten tegen de weersomstandigheden werden steden in 1812 verplicht om een

vondelingenschuif te plaatsen. Niet elke stad hield zich daaraan. Gent plaatste er pas eentje in 1820: de 'Rolle' aan de Oude Schaaapmarkt. De eerste vondeling in die Gentse 'rolle' kreeg weinig verrassend de familienaam 'den Eersten' mee.

Paulina Pruymboom, te vondeling gelegd in Gent, 14 mei 1848
Tussen 1848 en 1888 werden naast Paulina Pruymboom ook onder meer Octavia Overbeek, Maria Meijbloem, Victoria Vrijstad, Xaverius Xhoris en Zacheus Zuna te vondeling gelegd. Toen onderzoekers de naamlijsten in die periode overliepen, merkten ze dat daarin plots de opeenvolgende letters van het alfabet als beginletter voor de vondelingenfamilienamen werden aangehouden. Dat was daarvoor niet het geval. De Gentse ambtenaren hadden vermoedelijk strengere richtlijnen gekregen voor de naamgeving. Soms pasten ze die richtlijn ook toe op de voornamen, met allitererende vondelingennamen tot gevolg.

Bron: Archief OCMW Gent –
BG16 folionummer 5321

Joseph Finis, te vondeling gelegd in Antwerpen, 31 juli 1860
Acht Belgische steden hadden een vondelingenschuif: Antwerpen, Bergen, Brussel, Doornik, Gent, Leuven, Mechelen en Namen. De Antwerpse vondelingenschuif werd opgedoekt in 1860. Voor het laatste 'schuifkind' was de familienaam dan ook gauw beslist: 'Finis'. Pas in 2000, 140 jaar later dus, krijgt Antwerpen opnieuw een vondelingenschuif, de enige in België tot nog toe.

Jasper van Essen, te vondeling gelegd in Essen, 26 november 2006
Het jongetje dat in 2006 werd achtergelaten in het treinstation van Essen liet weinigen onberoerd. Zijn familienaam verwees naar zijn vindplaats. De naam Jasper verwees naar Marc Jaspers, de politieagent die de zaak opvolgde. Ondertussen kreeg Jasper een andere voornaam en de familienaam van zijn adoptieouders.

Thomas De Kleine (en alle andere De Kleines), te vondeling gelegd in Antwerpen, 17 november 2007
Zeven jaar. Zo lang duurde het voor het eerste kindje te vondeling werd gelegd in de huidige vondelingenschuif in Antwerpen die in 2000 werd ingericht door Moeders voor Moeders. Die liefdadigheidsorganisatie richt zich op moeders met jonge kinderen. De Antwerpse vondelingenschuif is vandaag de enige in België. Alle kinderen die er te vondeling worden gelegd, krijgen de familienaam De Kleine, zo ook Thomas. Later volgden onder meer Michaël, Pieter, Jules, Adriaan en Louise-Marie De Kleine. De voornaam van Pieter De Kleine verwijst naar de twee advocaten die

mee achter het initiatief van de vondelingenschuif stonden: Pieter Huys en Pieter Vercraye.

Mila Palfijn, te vondeling gelegd in Gent, 5 oktober 2010
In een ondergrondse parking aan de Groene Vallei in Gent werd een meisje van nog geen dag oud gevonden. Een voorbijganger vond het meisje in de ondergrondse parking van een supermarkt. De vondeling werd naar het dichtstbijzijnde Jan Palfijnziekenhuis gebracht. Daar gaven ze haar de naam Mila Palfijn. Mila Palfijn kreeg een pleeggezin en een nieuwe naam.

Noten

1. Ook vandaag is het de ambtenaar van de burgerlijke stand die de vondelingennaam kiest. Dat staat in Artikel 58 van het Burgerlijk Wetboek van België: 'Het is de ambtenaar van de burgerlijke stand die een naam toekent aan de vondeling. Gewoonlijk kiest hij twee voornamen, waarvan er een dient als familienaam.' (Art. 58 BWB.)

2. Opgelet: heel wat naamdragers van een familienaam die toevallig identiek is aan een vondelingennaam, zijn daarom nog geen afstammelingen van een vondeling.

Referenties

Archief OCMW Gent (zonder datum), 'Vondelingen'. [online geraadpleegd via: <http://www.ocmwgent.be/vondelingen.html>]
De Man, L. (1956), *Vondelingen en hun naamgeving*. Leuven: Instituut voor Naamkunde.

Als Taalonthaal-medewerker aan de Universiteit Gent doceert Fieke Van der Gucht academisch Nederlands en geeft ze studenten taal- en tekstadvies op maat. Daarnaast is ze freelance eindredacteur en copywriter.

e-mail: fieke.vandergucht@ugent.be

Aap in de pot

Albert Oosterhof

Aan de schoolpoort waar ik soms aan sta te wachten, wordt tegenwoordig gediscussieerd over het taalgebruik in boekjes en 'hand-outs' die de kinderen mee naar huis krijgen. Het is een Vlaamse basisschool waar veel Nederlandse kinderen les volgen. In het materiaal worden woorden aangeleerd zoals *nonkel*. Ouders zoeken zelf de woorden op in hun *Van Dale* en met het woordenboek onder de arm stappen ze naar het onderwijsgevend personeel.

Wie zijn kinderen naar een school stuurt in een ander deel van het taalgebied, moet natuurlijk niet raar opkijken als er een Nederlands wordt gebezigd dat afwijkt van de variëteit die men gewend is. Overigens staat *nonkel* er wel degelijk in. Er staat het label 'BE' bij, maar dat is tegenwoordig geen probleem meer. In gezaghebbende bronnen zoals *Van Dale* wordt daar echter iets aan toegevoegd. We vinden labels zoals 'informeel', 'gesproken taal' en taaladvies.net zegt dat het onduidelijk is of *nonkel* tot de standaardtaal in België behoort. Standaardtaal in het hele taalgebied is in elk geval *oom*. Dan zou een woord als *nonkel* in het leesonderwijs beter achterwege blijven.

Hoe zit dat met de leesboekjes die gebruikt worden voor het leesonderwijs? Ik heb een aantal boekjes uit de serie 'Kameleon' van de Brugse uitgeverij die Keure bekeken. Er worden woorden en zinswendingen gebruikt die in *Van Dale* gelabeld worden als 'BE':

” *Je bent wel al met meer dingen van mij gaan lopen* ('ervandoor gaan', uit: *De parel*, door Moniek Vermeulen, AVI-niveau 5)
Ineens staat een man recht ('gaan staan', uit: *Aap in de pot*, door Frank Pollet, AVI-niveau 7)
Die weerman toch! sakkerde ze ('mopperen', uit: *De weerman*, door Frank Pollet, AVI-niveau 6)

Het gebruik van dat soort woorden is prima en zorgt ervoor dat de verhalen des te herkenbaarder worden voor de Vlaamse leerlingen.

Hier en daar is het taalgebruik in de boekjes wel wat 'onidiomatisch':

” *Misschien scheelt er iets met haar oren, mompelt ze. Vanaf vier uur wordt het weer een drukke boel bij de familie Snuf. Een na een komen de kindermuizen thuis van school. Mama, mama, de juf was boos op zus! Ko die in dezelfde klas van Kaat zit, roept al van ver.* (uit: *De parel*, door Moniek Vermeulen, AVI-niveau 5)

Van Dale combineert het werkwoord *schelen* met *aan*, vermeldt *een voor een* als vaste uitdrukking en bij *dezelfde* hoort het voegwoord *als*. Nog een voorbeeld:

” *Pas op: het moet niet echt zijn. Het mag ook een leugen zijn.* (vgl. 'hoeven', uit: *rood of geel*, door Joris Denoo, AVI-niveau 4)

We kunnen in ons prestatiegerichte onderwijs niet vroeg genoeg beginnen met het aanleren van het taalgevoel dat nodig is om 'negatief-polaire items' goed te gebruiken.

Los van het taalgebruik zijn de verhalen soms aan de lugubere en onsmakelijke kant, vooral gezien de doelgroep. Het volgende verhaal waarin een aap onthoofd wordt, de smurrie van zijn hersenen (overigens afwisselend gespeld als *hersens* en *hersenen*) uit zijn kop gehaald en vervolgens verorberd wordt, is bestemd voor negenjarigen:

” *Wanneer ik goed kijk, zie ik een vrij grote plas bloed. (...) Ineens staat een man recht. (...) Dan kan ik eindelijk zien wat de man in zijn grote handen heeft. Het is de kop van een aap. (...) Hoewel er bloed uit de kop druppelt, stopt de man zijn hand erin en haalt er iets uit. Het is een handvol bruine smurrie. (...) De man neemt een beetje smurrie uit de kom (...). Hij ruikt aan het roodbruine goedje (...). Daarna brengt hij de hersens tot aan zijn lippen. Ik durf haast niet te kijken, maar de man stopt langzaam de hersenen in zijn mond. Mijn maag krimpt samen, ik voel me misselijk worden.* (uit: *Aap in de pot*, Frank Pollet)

Hoewel het taalgebruik ermee door kan, houden de jonge lezertjes alsnog trauma's en slapeloze nachten over aan de horror die ze voorgeschoteld krijgen.

Albert Oosterhof is docent Nederlands aan de KU Leuven - campus Antwerpen.

e-mail: albert.oosterhof@kuleuven.be

Funshoppen in het Nederlands zonder zonetjes

Albert Oosterhof

Na kennismaking met de inhoud van het boekje *Op-en-Top Nederlands*, waarin een lans gebroken wordt voor het gebruik van Nederlandse alternatieven voor leenwoorden uit het Engels, dient zich een negatieve bespreking aan. Het zou voor de hand liggen academisch-taalkundige argumenten in te brengen tegen de exercitie die wordt ondernomen in dit boek. De invloed van het Engels is onschuldig, omdat die zich vooral laat zien in de woordenschat en niet in de grammatica. Een ander (over)bekend argument is dat het Nederlands al door zoveel talen beïnvloed werd (Latijn, Frans, Duits) en dat het die stresstesten glansrijk heeft doorstaan. Verder weten we dat leenwoorden soms na verloop van tijd toch weer vervangen worden door authentiek Nederlandse woorden. En: het grootste probleem is niet de invloed van het Engels op het taalsysteem, maar eerder het functieverlies: de ontwikkeling waarbij het Nederlands het in steeds meer domeinen, zoals onderwijs en wetenschap, aflegt tegen het Engels.

Een dergelijke bespreking zou echter geen recht doen aan de sympathieke indruk die het boekje achterlaat. Aangenaam is het zichtbare plezier dat de makers gehad hebben bij het verzinnen van allerhande alternatieven voor leenwoorden. *Krauwelslag* voor 'crawl(slag)', *klutstaal* voor 'pidgin', *toep* voor 'app', *moltrein en braai* (beide gebaseerd op het Afrikaans) voor 'metro' en 'barbecue' en gewoon *koters* voor 'kids'.

Is het erg als leenwoorden in de plaats komen voor authentiek Nederlandse woorden? Misschien niet, maar waarom is het (geleidelijke) functieverlies van het Nederlands dan een zo veel groter probleem? De neiging om onnodig woorden uit het Engels te gebruiken neemt soms overdreven vormen aan. Ik herinner mij een bardame die bij het meenemen van lege glazen aan de bargasten consequent vroeg: 'Empty?' Voor zo iemand zou een woordenlijst overbodig Engels een waardevolle aanwinst kunnen zijn.

Mensen maken zich druk over het verdwijnen van onderdelen van de Nederlandse en Vlaamse taal, cultuur en tradities. Wie een pleidooi houdt voor het voortbestaan van het Nederlands als voertaal, voor het behoud van een traditie zoals Zwarte Piet of van woorden zoals *Eskimo*, *indiaan* of *neger* wordt ook in academische kringen niet voor gek versleten. Het ijveren voor de Nederlandse woordenschat is al met al een redelijk onschuldig tijdverdrijf.

Het boekje bevat ook een gedeelte met teksten die worden aangekondigd als 'cursiefjes'. Die hebben - soms indirect - wel te maken met de inhoud van de woordenlijst, maar stukjes met titels als *Pop in het Nederlands* en *Lennaert Nijgh* leiden af van de eigenlijke doelstelling. Verder is dit deel minder tot in de puntjes verzorgd, ook wat betreft taalgebruik en opmaak.

Dit boekje is de opvolger van een eerdere lijst, die op internet gepubliceerd was onder de titel *Funshoppen in het Nederlands*. Een verschil met die versie is dat daar gewerkt werd met een symbool in de vorm van een zonetje. Dat stond voor woorden die door de makers gezien werden als 'aanvaardbaar Engels', bijvoorbeeld *computer* en *baby*.

Misschien zijn die zonetjes geschrapt vanwege kritiek op het normatieve aspect van het boekje? Door geen onderscheid meer te maken tussen acceptabele en onacceptabele leenwoorden geven de makers de taalgebruiker als het ware de vrijheid om zelf te kiezen. Het nadeel is dat sommige gebruikers daar misschien andere conclusies aan zullen verbinden en de lijst zo zullen interpreteren dat alle leenwoorden vervangen moeten worden door alternatieven zoals *rekenaar* voor 'computer'. Het was misschien beter geweest de zonetjes te handhaven. Dan had de gebruiker het signaal gekregen dat sommige leenwoorden zonder twijfel aanvaardbaar zijn en alsnog een eigen afweging kunnen maken over woorden zonder zonetje.

Gelukkig zal het verdwijnen van die zonetjes het plezier niet bederven dat de lezer kan beleven aan deze verzameling creatieve woorden.

Frans Bakker, Paul Uijé en Dick van Zijderveld, *Op-en-Top Nederlands. Woordenlijst onnodig Engels*. Den Haag: Stichting Nederlands, 2015. ISBN 9789402138665, 179 blz. 19,95 euro.

Typisch Vlaams

Miet Ooms

In juni 2015 verscheen bij het Davidsfonds het langverwachte boek *Typisch Vlaams* van Ludo Permentier en Rik Schutz. Langverwacht, sinds de krant *De Standaard* uitpakte met het boekje 'Hoe Vlaams mag uw Nederlands zijn?', beter bekend als het *Gele Boekje*. Dat boekje zat eind januari 2015 bij de weekendeditie van de krant, als nieuwjaarspresentje voor de trouwe lezers en bevat 1000 Belgisch-Nederlandse woorden, die op hun 'standaardtaligheid' werden beoordeeld. Auteur Ludo Permentier maakte toen vrij snel bekend dat er een boek zou volgen met nog meer Belgisch-Nederlandse kwesties. Dat boek is nu verschenen.

Het *Gele Boekje* lokte al discussie uit voor het goed en wel in de krantenwinkels lag. De meeste opmerkingen gingen weliswaar over het oordeel bij individuele woorden, het fameuze duimpje, maar hier en daar klonk er ook kritiek op het opzet van het *Gele Boekje* zelf. Handig voor de auteurs. Zo wisten ze immers al wat voor verbetering vatbaar was voor ze aan het 'echte' boek begonnen.

Typisch Vlaams is bijgevolg veel meer geworden dan het *Gele Boekje* x 4. En dat 'meer' geeft het boek een duidelijke meerwaarde. Om te beginnen is de overzichtelijke lemmaopbouw verbeterd en uitgebreid. Een lemma bestaat nu uit een Belgisch-Nederlands trefwoord (woord of woordcombinatie), uitleg in de vorm van verklaring of synoniem, een citaat, een beoordeling op standaardtaligheid (duim omhoog of omlaag) en register (formeel of informeel) en een inschatting van de frequentie (boompjes en vlaggetjes). De aandachtige lezer die zowel het boek als de brochure heeft, zal enkele aanpassingen merken. De symbooltjes voor informeel en formeel zijn aangepast van slipper en stropdas naar de visueel duidelijkere spreekballon en balpen. En nog belangrijker: als een woord als niet-standaardtalig wordt beschouwd (duimpje omlaag), krijgt het geen extra label meer. De relevantie ervan werd al bij het *Gele Boekje* in vraag gesteld.

Voor de toekenning van de duimpjes vertrouwden de auteurs uiteraard niet alleen op het eigen buikgevoel. Ze trokken opnieuw aan de collectieve mouw van de medewerkers van de Taaltelefoon en taaladvies.net voor de beoordeling van hun lijst. Zo verzekerden ze zich van het oordeel van een groep ervaren taalkundigen uit heel Vlaanderen, die hun eigen aanvoelen geval per geval toetsten aan courante naslagwerken, zoals *Van Dale* en *Prisma*. Op die manier konden ze toch tot een consensus komen. Honderd procent sluitend is het resultaat uiteraard niet, want het taalgevoel van tientallen mensen met een verschillende achtergrond en verschillende opleiding botst wel eens. Maar het resultaat is wel een stuk betrouwbaarder dan de oude taaladviesboeken, die meestal een mix waren van overnames uit oudere publicaties plus het eigen aanvoelen van de (meestal enige) auteur. Volgens mij benaderen de duimpjes uit *Typisch Vlaams* het aanvoelen van de meeste

taalgebruikers nog het beste. De auteurs geven overigens zelf aan dat het oordeel niet absoluut is, maar een advies: 'Dit oordeel geeft dus geen 'officiële status' aan een woord. Het is en blijft een advies aan de gebruiker, die zelf zijn keuzes bepaalt.'

De twee nieuwe symbooltjes, de boompjes en de vlaggetjes, geven geen subjectief oordeel, maar een frequentie. Die symbooltjes zijn er gekomen door de samenwerking met de onderzoeksgroep kwantitatieve lexicologie en variatielinguïstiek van de KU Leuven. Die onderzoeksgroep beschikt over een enorme databank Nederlandstalige geschreven teksten, zowel Nederlandse als Belgische. In die databank zijn de onderzoekers nagegaan hoe vaak een woord voorkwam. Die frequentie wordt in het boek weergegeven met boompjes: hoe meer boompjes, hoe frequenter het woord opduikt in de teksten. Een lage frequentie zegt natuurlijk niets over de standaardtaligheid van een woord. Het geeft wel aan dat een woord niet zo gebruikelijk is in een geschreven tekst. 'Peperbollen' krijgt zo 1 boompje, 'in vereffening gaan' krijgt er zeven. Allebei zijn ze standaardtaal in België.

De onderzoekers hebben ook Belgische en Nederlandse teksten vergeleken en berekend hoe vaak woorden en uitdrukkingen in beide groepen voorkwamen. Die verhouding wordt in het boek weergegeven met het aantal leeuwenvlaggetjes. Als het verschil klein is, en een woord of uitdrukking dus ongeveer even vaak in beide corpora voorkwam, krijgt het woord 1 leeuwje toegekend, zoals *vijgen na Pasen*. Hoe meer vlaggetjes, hoe groter het verschil in frequentie tussen die twee corpora. Zeven vlaggetjes betekent dus: 'heel frequent in Belgische teksten, amper in Nederlandse teksten'. Een voorbeeld daarvan is *schiftingsvraag* (extra vraag).

Die informatie is belangrijk voor taalprofessionals die specifiek

voor de Belgische markt schrijven en vertalen, of die Nederlandse teksten moeten ver Vlaamsen en omgekeerd. De afgelopen jaren is die vraag immers alleen maar toegenomen. Dat is goed nieuws voor de Vlaamse tekstschrijvers en vertalers, die tot dan toe vaak oneerlijke concurrentie ondervonden van de Nederlanders die geen typisch Belgische 'fouten' maakten. Maar dat betekent ook dat de behoefte aan een naslagwerk met correct, standaardtaal Belgisch-Nederlands ook groeit. In die zin geven de leeuwjes en vlaggetjes heel nuttige bijkomende informatie.

Omdat het boek los staat van de krant, konden de auteurs voor de voorbeeldzinnen uit veel meer bronnen putten dan krantenartikels van het afgelopen jaar. Deze keer werd er ook gebruik gemaakt van citaten uit andere Vlaamse kranten en tijdschriften en van sprekende zinnen uit oude en recente Vlaamse literatuur. Omdat auteurs als Claus, Verhulst, Claes, Gezelle enz. meer dan eens in het dialect schreven, zijn er ook heel wat woorden opgenomen die slechts in een beperkte regio bekend en gebruikelijk zijn. Een voorbeeld is *frak* (duimpje omlaag) in *Donsjen zijn het hart ingeslagen, ze liggen stukgetrapt zo plat als een vijg, ze zijn kapot en zo lelijk geschaafd en geschonden als een afgedragen frak* uit *Pieter Daens* van Louis Paul Boon. Toch is *Typisch Vlaams* zeker geen dialectwoordenboek. De meerderheid van de opgenomen woorden en uitdrukkingen heeft immers een duimpje omhoog gekregen, en is dus standaardtaal in België.

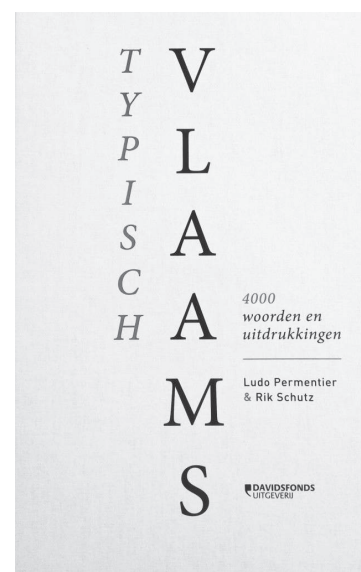
Een mooi extraatje is de historische inleiding van Ludo Permentier over het ontstaan van het Nederlands in België. Op een dertigtal pagina's verklaart hij hoe het komt - ondanks alle inspanningen - dat het Nederlands in België op flink wat punten verschilt van het Nederlands in Nederland, en waarom dat niet noodzakelijk erg moet zijn. Het is een van de weinige inleidingen op een woordenlijst die ik echt lezenswaard vind.

Permentier verantwoordt ook waarom het boek *Typisch Vlaams* heet, en niet *Typisch Belgisch-Nederlands*, maar mij kan hij er niet mee overtuigen. Ik vind Vlaams een verwarrende term: 1) puur dialectologisch gesproken is het immers de koepelterm voor de dialecten uit de provincies West-, Oost-, Frans- en Zeeuws-Vlaanderen en 2) voor veel mensen is Vlaams de korte vorm van 'Schoon Vlaams' en dat is een iets minder negatief geladen synoniem van tussentaal en dus geen standaardtaal. Die nadelen heeft de term Belgisch-Nederlands niet. Bovendien is die term stilaan heel gebruikelijk bij bovengenoemde taalprofessionals, die heel bewust een verschil maken tussen Vlaams (informele spreektaal, tussentaal en dus te mijden) en Belgisch-Nederlands (de standaardtaal in België).

Typisch Vlaams is een aanrader voor elke Nederlander die het Nederlands in België wil leren kennen, elke Vlaming die wil ontdekken hoe rijk zijn eigen variëteit is en elke taalliefhebber die geniet van de taalvariatie in het Nederlands. Toch heeft het boek één minpuntje. Het heeft geen register in de omgekeerde richting.

Je kan bijgevolg niet opzoeken wat de Belgische tegenhanger is van een algemeen of Nederlands-Nederlandse variant. Dat maakt het iets minder handig voor de vertalers en copywriters die teksten aan de regio moeten aanpassen. Daarom hoop ik dat dat gemis in een volgende editie kan worden opgevangen.

” *Typisch Vlaams is een aanrader voor elke Nederlander die het Nederlands in België wil leren kennen, elke Vlaming die wil ontdekken hoe rijk zijn eigen variëteit is en elke taalliefhebber die geniet van de taalvariatie in het Nederlands.*

Ludo Permentier en Rik Schutz, *Typisch Vlaams*. Leuven: Davidsfonds, 2015. ISBN 978-90-5908-651-7. 576 blz., 35 euro.

Lijmende taalpolitiek. To English or not to English

Isabelle Bambust

Met volgend vers gelijkijd exemplaar reis ik naar Den Haag: *Taalstrijd. Over relaties tussen talen in de wereld, Europa, Nederland en Vlaanderen*. In vijf deeltjes, geflankeerd door een inleiding en een besluit, werpt Frank van Splunder een licht op interessante taalpolitieke en conflictueuze thema's.

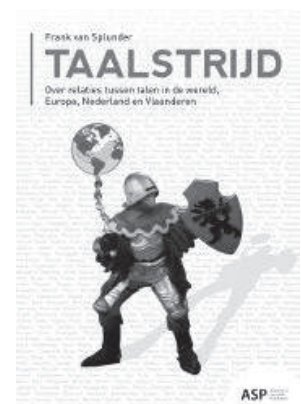

In 'Over talen en dialecten' beschrijft de auteur met goede voorbeelden dat de afbakening tussen talen artificieel is, zowel in de ruimte als in de tijd. Zo werd de term 'Nederlands' vroeger met 'Nederduits' aangeduid. Dit is nog merkbaar in het Engelse woord 'Dutch'. Het ontstaan van de kunstmatige begrenzing van talen hangt samen met de aandacht voor streek- en volkstalen in de renaissance, en met de latere negentiende-eeuwse natievorming. In die fictieve talenafbakening wordt de spelling een politieke zaak, alsook de keuze voor standaardtalen of het al dan niet erkennen van gebarentalen. Het deeltje 'Verbeelde gemeenschappen' schetst de identiteitsbepalende functie van taal en de daarmee verbonden taalideologieën (het Duitse etnische nationalisme, het Franse staatsnationalisme en het Angelsaksische commerciële nationalisme). 'Over wereldtalen en andere talen' geeft een mooi overzicht van de historische en geografische beperkingen van wereldtalen. Er is veel aandacht voor de 'hypercentrale positie' van het Engels en de verschillende varianten van die taal. 'De "verengelsing" van Europa' wordt met een cascade van leuke voorbeelden gestoffeerd. Twee specifieke domeinen staan in de schijnwerper: de verengelsing van de Europese Unie en het verengelsen van het hoger onderwijs. Het laatste deeltje, 'Nederland en Vlaanderen', gaat dieper in op het onderscheiden geschiedkundige parcours van het Nederlands in Nederland en het Nederlands in Nederlandstalig België. Van Splunder heeft ook oog voor de verschillende taalideologieën. In Nederland is er eerder sprake van een pragmatische attitude, terwijl Nederlandstalig België vaak van een essentialistische houding getuigt.

Zonder pedanterie en zonder baanbrekende ideeën voorop te stellen, scheert van Splunder op een zeer toegankelijke wijze van globale taalproblematieken naar de *cuisine interne* van de Nederlandstalige perikelen. Het tekstbeeld wordt niet verstoord door voetnoten. Na elk deeltje zijn er algemene verwijzingen. Verder is er op het einde van het boek een nuttige lijst van geraadpleegde werken. De tekst wordt doorspekt met aantrekkelijke slagzinnen:

'Talen bestaan niet' of 'Taal: een Europese uitvinding'. Jammerlijk zijn de talrijke herhalingen. Daardoor moet mijn leesplezier een klein beetje inboeten. Vermoedelijk zijn de herhalingen deels te wijten aan de aan elkaar verwante behandelde thema's. De illustraties – niet in kleur – zijn goed gekozen. Een andere cover en een andere titel hadden volgens mij beter gestaan. Ik bespeur slechts één schoonheidsfoutje op bladzijde 51. Er staat 'gebuikt' in plaats van 'gebruikt'. Ook veroorloof ik mij een inhoudelijk muggenzifterijtje. Op de bladzijden 24-25 en 99 schrijft van Splunder dat het Nederlands de officiële taal van Vlaanderen is. Naar de letterlijke wettekst is dit niet zo. Wel zegt artikel 4 van de Belgische grondwet onder meer dat België vier taalgebieden omvat: het Nederlandse taalgebied, het Franse taalgebied, het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad en het Duitse taalgebied.

Ik heb in Den Haag een eerlijk boek gelezen. Aan paleis Noordeinde vroeg een bezoeker uit Düsseldorf de weg. In het Engels legde hij mij uit dat zijn moedertaal 'Dutch' was, waarop ik hem in het Nederlands aansprak. In werkelijkheid was de man Duitstalig ... In een Italiaans restaurant (niet ver van de Hofvijver) waren de man die ik graag zie en ikzelf de enigen die Italiaans praatten. De andere tafelgasten bestelden hun *cena* in het Engels. Voorts werd mijn werkvakantie onderbroken door een (totaal onterechte) taalideologische berisping: of ik in het vervolg '(af)drukken' kon schrijven in plaats van '(af)printen' ... Het *Groot Woordenboek der Nederlandse taal* leert mij nochtans dat '(af)printen' en '(af)prenten' waardige Nederlandse woorden op leeftijd zijn. En terwijl ik de laatste hand leg aan onderhavig schrijfsel hoor ik een professor Internationaal recht van Kinshasa bij de bibliothecaris van het Vredespaleis het Franse werkwoord 'accesser' gebruiken terwijl hij 'accéder' bedoelt ... *Bref*: Het schrijfwerk van Frank van Splunder is zeker lezenswaardig. De tekst helpt om zich niet aan taalpolitieke willetjes te laten lijmen.

Frank van Splunder, *Taalstrijd. Over relaties tussen talen in de wereld, Europa, Nederland en Vlaanderen*. Brussel: Academic and Scientific Publishers, 2015. ISBN 978 90 5718 445 1, 128 blz., 17,95 euro.

Over afko's en letterwo's

Hugo Brouckaert

In de Limburgse mijnstreek werd kort na de Eerste Wereldoorlog een voetbalclub opgericht met de naam THOR Waterschei. Thor is niet alleen de naam van de stoere Germaanse dondergod, maar het letterwoord stond ook voor 'Tot Herstel Onzer Rechten' en de kleuren van de club waren geel en zwart. Een en ander was een symbolische aanklacht tegen het Franstalig en verfransend beleid van het toenmalige mijnbestuur. Toen de club toetrad tot de Belgische voetbalbond, die de politieke slogan liever niet zag, werd de naam veranderd in 'Tot Heil Onzer Ribbenkast'.

Het waren romantische tijden. Heden ten dage echter worden we overstelpt met een stortvloed aan afkortingen, die met elkaar wedijveren in saaiheid en hermetisme. Denken de bedenkers daarmee een geprivilegieerde elite van ingewijden te vormen? Haal even diep adem bij deze zin uit een verslag van de Vlaamse overheid: *De taken van SIM, LIM, LRM en VMH zijn in een nieuwe constructie gegoten en de nieuwe structuur zal het mogelijk maken gelden uit EFRO- en ESF-bron in de toekomst accurater aan te wenden.* Zo gaat dat nog een tijdje door. Het is de stijl van talrijke rapporten over milieu, onderwijs, kernenergie, informatisering enz.

Maar niets overtreft vanzelfsprekend de managementtaal, het Engels van de CEO, de CFO en de COO. Al kan dat ook voor ingewijden negatief werken. Je zal maar een kattebelletje krijgen van de baas met de melding: TBD. Volgens mijn acroniemenwoordenboek kan dat betekenen: *to be discussed, to be determined, to be done, to be destroyed, of to be deleted.* Met dergelijke tegenstrijdige instructies gaat een bedrijf binnen de kortste keren op de fles. Hier en daar is er wel een frisse uitzondering. Zo wordt een meer informele vergadering in managerskringen wel eens een BOT-sessie genoemd. BOT staat dan voor 'Benen Op Tafel'.

Grasduinend in acroniemenlijstjes kom je soms voor verrassingen te staan. Z.o.z. zou in het Nederlands slechts één betekenis hebben: 'zie ommezijde'. Het staat onder aan het blad om aan te geven dat er aan de achterkant nog iets boeiends te beleven valt. Onlangs zag ik een muziekblad met kerkmuziek waarop z.o.z. tot mijn verbazing boven aan het blad stond. Daar blijkt het 'zonder orgel zingen' te betekenen.

Of neem nu het woord SAS, vooral bekend als de Scandinavische luchvaartmaatschappij, maar met internationaal toch meer dan 250 geregistreerde betekenissen. Toch ontbreekt daarin de vereniging die mij enige tijd geleden beleefd doch met aandrang uitnodigde om ontslag te nemen uit het bestuur wegens een gebrek aan initiatief: de 'Seksueel Actieve Senioren'.

Die overvloed aan acroniemen heeft ook andere perverse gevolgen. Ik denk aan een Brusselaar, die gestudeerd heeft aan het Koninklijk Atheneum van Koekelberg (KAK) en als aanstormend politiek talent steunend lid wordt van de Koekelbergse alliantie van knutselaars (KAK). Vervolgens wordt hij verkozen tot lid van het Europees parlement, waar hij de Poolse partij voor Recht en Rechtvaardigheid in zijn fractie krijgt, in het Pools *Pravo i Sprawiedliwość* (PIS). Voor zo iemand verloopt een deel van zijn leven toch tegen een onaangename virtuele achtergrond van menselijke afscheidingsproducten?

Dergelijke opmerkingen worden door de VDAB (Vlaamse directie voor Afkortingenbeleving) en het ALDI (Afkortingen en Letterwoorden Duidingsinstituut) als dom (DOM) weggewuifd. Letterwoorden geven de politiek krachtige slogans, zeggen zij.

Windturbines? ASAP maar NIMBY!

Hugo Brouckaert is vertaler, eredirecteur van de Taaldienst van de Senaat en publicist.

e-mail: hugo.brouckaert@skynet.be

[Errata?]

1
an de on-
vakantie.
rig jaar.
e. De
roker
uit. 1
eef
niet
tjven de

De Indianen zeggen:
het oudste levende
wezen is de steen.
Wij zien een steen als
een dood iets. Maar
eigenlijk herbergt
die steen het leven:
een plantje groeit,
gaat dood en wordt
vervolgens een
versteend fossiel. Dat
het voorbijge leven zo
bewaard blijft, is toch
een mooi idee?

Margriet, nr. 44,
23-30 oktober 2015

2
litie
vee
n. Het
titsers.
(belga)

De Gouden Eeuw was een
eeuw van commercie: handel
in de steden, via trekschuit
en rivieren in het achterland,
via vrachtschepen of juist
kleine wendbare jachten in
Europa en daarbuiten. Handel
in gedachtegoed, kennis
en kunst, in oude en nieuwe
producten: tulpenbollen en
graan, levertraan en haring,
suiker en slaven.

Vrij Nederland, jg. 76, nr. 42-43,
17 oktober 2015

3
op Mauna Loa waar de zes wetenschapper

Rita De Bie raakte
lichtgewond aan haar
handen bij het vangen
van het gewonde dier.
Ze moest haar ring
laten doorknippen
omdat haar vinger
opzweelde.

Het weer
Gazet van Antwerpen,
4 november 2015

4
De situatie werd thuis
onhoudbaar toen Lyle
wereldkundig maakte
dat hij escort was. Dat
gebeurde op 25 juli 2014.
'Ik zie niet in waarom ik me
zou moeten schamen voor
wat ik doe,' schreef de toen
negentienjarige Lyle op zijn
blog. 'Ik ben sekswerker,
hoer, prostituee, tippelaar
of hoe je het ook noemen
wil. Ik verdien geld met seks
en dat is goed.'

In het p
"Er is
eig
he
Anne
Boeren
vertaa
eigen
van l
nele in

Vrij Nederland, jg. 76, nr. 42-43,
17 oktober 2015

5
Nabij
ging een
25 en 30
erder

Drie toestellen haalden het einde
van onze test niet en laat u dus
beter links liggen

GEORGANISEERD OF GESPONSORD DOOR DE NAT
TO VI DIJCT

Test-Aankoop, nr. 602,
november 2015

6
...dertussen bezig van de slachtoffers zij
chamen. (foto Reuters)

e Staten heb-
belangrijkste
de eer-
land
jaar
nee
ds
ex-
st in
auto's,

Vader Gholamalazad
doet de deur open
en omhelst zijn
dochter liefdevol.
We krijgen allemaal
een flesje water en
schieten dan nog
sneller als voorheen
dwars door de
stad naar het Sint-
Jansplein.

CittA - weekendbijlage
Gazet van Antwerpen, nr. 146,
14 november 2015

7
litie
vee
n. Het
titsers.

Van concentratiekamp Ester-
wegen ging het naar de kamp-
en van Gross-Strehlitz, Gross-
Rossen, Dora-Mittebau en
Nordhausen. 'Op het einde had
ik dysenterie en beginnende
TBC. Op 11 april 1945 werd
het kamp bevrijd door de
Amerikanen. Ik woog 35 kilo
toen ik terug in Lier kwam.'

Gazet van Antwerpen,
15 oktober 2015

Suggesties voor de rubriek "Errata?" kunt u sturen naar info@overtaal.be.

Errata: 1. Indianen; 2. gedachtegoed; 3. opzweelde; 4. prostituee; 5. ... en die laat u dus beter ...; 6. sneller dan voorheen; 7. tbc, ... toen ik weer terug in Lier was.